

MOKSLO LIETUVA

2006 m. gruodžio 7–20 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 21(355)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Kapiliarinės elektroforezės laboratorijoje magistrantės Reda Vaičiūtė ir Gidarė Lisauskaitė atlieka tyrimo darbą

Habil dr. Audrius Maruška iki 1999 m. dirbo Kauno technologijos universiteto Organinės technologijos katedroje. Mokslinio darbo kryptis – cheminė analizė, chromatografija ir elektroforezės tyrimų metodai. Tai skirstymo mokslas. Jo vadovaujamoje tyrimų grupėje dirbo trys doktorantai ir keli magistrantai, sėkmingai bendradarbiauta su *Fermentu* ir užsienio partneriais – Upsalos universitetu Švedijoje, Mainco ir Marburgo universitetais Vokietijoje. Grupė kūrė atskyrimo medžiagas, sorbentus, taikė metodus, kurie padeda atskirti įvairias medžiagas. Deja, plėsti savo tyrimų mastą Technologijos universitete tuo metu nebuvo galimybių, tad grupė pasinaudojo kvietimu ir perėjo į Vytauto Didžiojo universiteto tuometinio Aplinkotyros fakulteto Bendrosios ir biologinės chemijos katedrą (dabar – Gamtos mokslų fakulteto Chemijos katedra).

Atėjo su solidžiu įdirbiu

Ypatingos finansinės paramos VDU grupei nežadėjo, bet galėjo pasiūlyti patalpas, būtinas veiklai plėtoti. VDU lėšomis buvo suremontuotos patalpos Vileikos gatvėje netoli Dainų slė-

nio. Seniau 8 aukštų pastatas priklausė Lietuvos energetikos institutui ir buvo naudojamas administracinėms bei gamybinėms reikmėms. Pažymėsime, kad į VDU perėjusi grupė atsinešė ir solidų su Volkswagen fondu (Vokietija) ir Marburgo universitetu Vokietijoje pradedamą bendrą projektą bei Aleksandro fon Humbolto (Alexander von Humboldt) fondo (Vokietija) dovanotą aparatūrą. Gavę vietos kurtis, A. Maruškos grupės jauni mokslininkai savo jėgomis iš pradėtų vykdyti tarptautinių projektų lėšų ėmė kurti mokslinę tyrimų ir mokomąją bazę: įsigijo ir montavo įrangą, laboratorinius baldus. Įrengė solidžias Lietuvos sąlygomis laboratorijas.

Studentai įrengtose laboratorijose atlikdavo praktinius tyrimus, o grupės nariai dirbo mokslinius darbus. Turint nuosavą tyrimų bazę nereikėjo dėl kiekvieno eksperimento vykti į Švedijos ar Vokietijos universitetų laboratorijas. To ir siekė grupės vadovas – prie savo laboratorijos iš universiteto pritraukti jaunus mokslininkus, sudaryti jiems kuo geresnes darbo sąlygas ir taip bent iš dalies pristabdyti „protų nutekėjimą“. Pats vadovas užsienio laboratorijose stengėsi dirbti ne ilgiau kaip 2–3 mėn., ilgiausiai – pusę metų, kad su savo grupės nariais ir studentais galėtų užsiimti mokslu savu tapusiame VDU, Aplinkotyros fakulteto Bendrosios ir biologinės chemijos katedroje. A. Maruškos vadovaujami jaunieji mokslininkai ir toliau palaikė glaudžius ryšius su Vokietijos bei Švedijos universitetais.

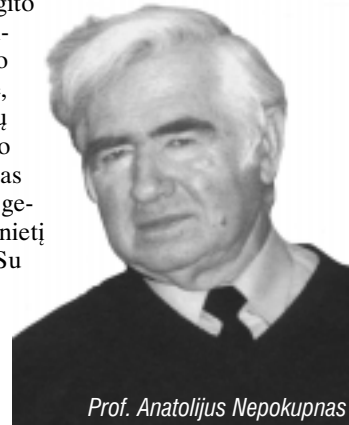
Nukelta į 6p.

Per kalbą atėjo į lietuvių tautos širdį

Lapkričio 14-ąją Lietuvių kalbos institutas surengė atminimo valandą – atsiveikino su savo bičiuliu, žymiu kalbininku baltistu, poetu, vertėju profesoriumi Anatolijumi Nepokupnu (Anatolij Nepokupnij), didelės erudicijos ir plačios sielos žmogumi. Liūdną, ilgesingą ukrainiečių liaudies dainą gimtąja Anatolijaus Nepokupno kalba atliko dainininkė Marija Krupovec, žinoma Lietuvos tautinių mažumų dainų atlikėja. Prisiminimais apie Ukrainos nacionalinės MA narį korespondentą, filologijos mokslų daktarą (kalbotyra), Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos Kalbotyros instituto skyriaus vedėją, kolegą ir bičiulį dalijosi žymūs Lietuvos mokslininkai.

Psichologinį portretą teks kurti vienam

Kas gali tiksliai pasakyti, kaip prasideda žmogaus kelias į kitos tautos širdį? Prof. Anatolijaus Nepokupno atvejis tikriausiai nėra apgaubtas didelės paslapties ar bent paslėptas po nežinomybės skraiste. Žinome, kad tas kelias jam prasidėjo per lietuvių kalbą. Klausėsi Sigito Kregždės, tuometinio psichologijos aspiranto Kijevo valstybiniame universitete, skaityto nedidelio lietuvių kalbos kurso, o paskui savo lektoriaus buvo pakviestas kartu važiuoti į Lietuvą ir geriau pasimokyti šios ukrainietį patraukusios kalbos. Su S. Kregžde Anatolijus Nepokupnas artimai susidraugavo, ir ši bičiulystė tęsėsi iki jo gyvenimo pabaigos.

Prof. Anatolijus Nepokupnas

Visiems, pažinojusiems Anatolijų Nepokupną, jo išėjimas buvo labai netikėtas ir skaudus, tuo labiau, kad dar prieš gerą mėnesį, rugsėjo 22 d. su savo bičiuliu S. Kregžde jis atsiveikino kupinas energijos ir naujų sumanymų. Tai būdingas Anatolijaus dvasios būvis. Su tuo, ko gero, sutiks visi, kurie jį pažinojo: atrodė, kad Anatolijus trykšta neišsenkančiomis vidinėmis jėgomis. Tai bendraujant pabrėždavo jo žaižaruojančios akys ir emociingumas. Vargu ar kam tomis rugsėjo dienomis į galvą būtų šovusi mintis, kad su Anatolijumi teks taip greitai atsiveikinti.

Rugsėjo 21 d. A. Nepokupnas su S. Kregžde buvo nuėję į Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos bei Signatarų klubo renginį. Tėn Anatolijus pasakė gražią kalbą apie tai, kaip Ukraina iš Lietuvos mokosi demokratijos. Pasvarstė ir apie numatomą susitikimą pavasarį Ukrainoje, gal Kryme, kur S. Kregždė ketino sukurti savo bičiulio psichologinį portretą.

Nukelta į 4 p.

2–3 p.

STIEKI
EUROPIETIŠKUMO IR
TAUTIŠKUMO
DERMĖS

3 p.

DĖL
FINANSAVIMO

12 p.

ATSISVEIKINAME SU
ALGIRDU
KONČIUMI

13 p.

DĖL MOKSLO
IR STUDIJŲ
REFORMOS

14 p.

150-OSIOS
E. VOLTERIO
GIMIMO
METINĖS

Mokslo Lietuvos pašnekovas – Lietuvių katalikų mokslo akademijos Centro valdybos pirmininkas, akad. dr. Paulius Subačius, Vilniaus universiteto docentas. Kalbėsime apie tai, kokias užduotis spręš atsinaujinanti Akademija, taip pat rūpės mokslo bei studijų reikalai, nes pašnekovas yra Mokslo ir studijų sistemos reformos metmenis parengusios darbo grupės narys. Priminsime, kad pastarąjį darbą inicijavo Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis.

Kaltas kilmininkas

Pirmiausia leiskite pasveikinti šią vasarą tapus Lietuvos katalikų mokslo akademijos Centro valdybos naujuoju pirmininku – gera proga panagrinėti ne vien Akademiją, bet ir platesnei visuomenei rūpimus klausimus. Pradėkime nuo Lietuvos katalikų mokslo akademijos pavadinimo. Kaip žinia, nėra lietuviško ar bet kokio kitokio tautinio mokslo – yra vienas pasaulinis mokslas. Šia prasme klaidinti gali Jūsų vadovaujamos garbingos Akademijos pavadinimas, kuris tarsi pristato esant lietuvių katalikų mokslą. Tai ne dviprasmybė?

Dėl visko kaltas kilmininkas. Lietuvių kalba rašantiesiems intelektualius tekstus kyla tam tikra problema, gerai pažįstama redaktoriams: susiduriama su kilmininkų sekomis, dėl kurių darosi neaišku, ką kuris kilmininkas nurodo, su kuriuo žodžiu turi būti siejamas. Tenka tikslinti tą sąryšį. Kalbose, kuriose kilmininką nurodo prielinksnis, būna aiškiau, nors anglų kalboje susidūrus su keliais for taip pat nėra stilinga, dažnai nesuprantama.

Išgirdęs junginį „lietuvių katalikų mokslas“ ne iškart žmogus gali suprasti, kam priklauso sąvoka „mokslas“. Ar tai katalikų, ar lietuvių mokslas? O gal tiesiog mokslo akademija? Taigi gali būti įvairiai suprantama.

Kiek suprantu 1922 m. Lietuvių katalikų mokslo akademiją kūrusius žmones, man susidaro įspūdis, kad jie nebūtų galėję išivaizduoti katalikiško mokslo ar katalikų kaip mokslo pažyminio. Tai katalikų mokslininkų susibūrimas – Akademija. Tokia buvo tarpukariu, tokia lieka ir mūsų laikais. Akademija vienija mokslininkus, kurie nebijo prisipažinti esą katalikai ir mano, kad tikėjimas svarbus jų akademinėi veiklai, tyrimams, visuomeninėms nuostatomis. Ir jie tai deklaruoja.

Pagaliau manęs negąsdina ir pateiktas klausimas, ar yra toks atskiras katalikų mokslas. Žinoma, tiesmukas klausimas būtų gal ne visai korektiškas, tačiau jau nuo Apšvietos laikų vyksta intensyvi diskusija dėl objektyvaus mokslo. Lyg ir nusistovėję pusiausvyra, kad štai gamtos mokslai yra objektyvūs, jų neveikia pasaulėžiūra, na, o humanitariniai ir socialiniai mokslai esą labai veikiami pasaulėžiūros, tam tikrų išankstinių prielaidų ir t. t.

Gal labai nenuotolsime nuo Katalikų mokslų akademijai

Kad derėtų europietiškas ir tautiškas

svarbių reikalų, bet labai knieti pasitikslinti. Vis dėlto sovietų laikais buvo teigiama, kad pasaulėžiūros nuostatos yra labai svarbios ir gamtos moksluose, todėl laikantiesiems kandidatinio minimumo egzaminus tekdavo studijuoti F. Engelso „Gamtos dialektiką“, V. Lenino „Materializmą ir empiriokriticizmą“.

Ne tiek Marksas ir Engelsas, bet pirmiausia jų vulgarūs sekėjai labai suprimityvino pasaulėžiūros bei ideologijos įtaką mokslinei veiklai. Gal ne visuomet ta įtaka akivaizdi, kai kalbame apie tyrimų metodiką, bet tyrimų srities ar krypties pasirinkimas, išėties pozicijos, etinių problemų sprendimas visada susijęs su pasaulėžiūra.

Gerbtinas katalikų mokslininkų išipareigojimas atstovauti krikščioniškajai ideologijai, moralei ir aiškiai deklaruoti savo pozicijas.

To ir tikėčiausi iš mūsų Akademijos narių, nes tai vienas iš mūsų susibūrimo tikslų. Tačiau svarbu ne vien deklaruoti savo nuostatas, bet ir jas įsisąmoninti, suvokti, kaip tikėjimas giliai susijęs su moksline veikla. Tai prasminga dvejopai. Prasmingas tikėjimas, nes Bažnyčia mus ragina atnaujinti visą pasaulį Kristuje. Tai prasminga ir mokslo perspektyvoje – ir su tuo sutiks, ko gero, visų sričių mokslininkai, nes kuo gilesnė refleksija, kuo geresnis savo prielaidų pažinimas ir apmąstymas, tuo gilesni yra teoriniai pjūviai ir brandesni mokslo vaisiai.

Orientuosis į humanitarines ir socialines problemas

Ar nėra tam tikros takoskyros Katalikų mokslo akademijos veikloje tarp gamtos mokslų bei humanitarinių ir

Vilniaus universiteto senųjų rūmų menai saugo istorinę atmintį ir padeda ugdyti dvasingumą

socialinių mokslų? Ko gero, Akademijoje dominuoja ne gamtos mokslų atstovai?

Nenorėčiau sutikti. Katalikų mokslo akademijos atgaivinimo Lietuvoje, jos perkėlimo atgal iš išeivijos į Lietuvą iniciatorius buvo Giedrius Uždavinys, tapęs ir pirmuoju atkurtos Akademijos Centro valdybos pirmininku. Jis medikas, kardiologas, kone kiekvieną dieną rankose tiesiogine prasme laikantis širdį. Tai sritis, tarsi kuo toliausiai esanti nuo teorinių samprotavimų, sritis, kurioje taikomos biologijos, medicinos

Lietuvių katalikų mokslo akademijos Centro valdybos pirmininkas akademikas, Vilniaus universiteto docentas dr. Paulius Subačius

nos žinios ir naujausios technologijos.

Tarp Katalikų mokslo akademijos akademikų šiandien yra ne vienas gamtos mokslų atstovas. Tai ir biochemikė prof. Sofija Kanopkaitė, ir žemės ūkio mokslų atstovė prof. Vanda Žekonienė. Pagal narių skaičių medikai mūsų akademijoje galėtų konkuruoti su edukologais ir istorikais. Yra matematikų, o ir fizikos mokslui atstovauja toli gražu ne vienintelis Jo Ekscelencija vyskupas Jonas Boruta SJ.

Ar keičiasi Katalikų mokslo akademijos veikla, ar esama siekių ją keisti?

Juk pats gyvenimas keičiasi, palyginkime kad ir su prieškariniu ar pokariu, kai Akademija buvo priversta veikti išeivijoje.

Iš tiesų, ir iki šiol Akademijos veikla buvo kiek labiau orientuota į humanitarinius ir socialinius tyrimus. Centro valdyba jau yra nusprendusi, kad ateityje ji dar labiau turėtų plėtoti tas sritis.

Kas formuoja tokią nuostatą? Ar siekis nekurti Lietuvos mokslo akademijos veiklos?

Ne, Lietuvos mokslo akademija yra visiškai kitokio pobūdžio darinys. Nenorėtume nei kaip nors lygintis, nei gretintis ar priešintis, nei apskritai svarstyti tokio klausimo. Pirmaisiais metais po Katalikų mokslo akademijos atsikūrimo Lietuvoje, kai ateistinio nepasitikėjimo tikinčiu žmogum dvasia dar karaliavo mokslinių įstaigų koridoriuose, buvo labai svarbu, kad įvairių sričių mokslininkai, kurie drįso deklaruoti savo katalikišką pasaulėžiūrą, ir rastų savo

profesinei veiklai tam tikrą prieglaudą po Lietuvių katalikų mokslo akademijos sparnu. Pirmuosiuose suvažiavimuose buvo ir matematikos, fizikos, sekcijos, kur kalbėta apie gamtos mokslų tyrimus grynąja šio žodžio reikšme. Ne apie bioetiką, o tiesiog apie mediciną buvo dauguma pranešimų ir medicinos sekcijoje.

Dabar manome, kad tokio pobūdžio pranešimai ir publikacijos galėtų rasti vietą kituose profesionaliuose, specialistų auditorijai

Metraštyje, dalyvauti tik Akademijos konferencijose. Kiekvienas iš mūsų narių veikia gana plačioje mokslinėje bei visuomeninėje erdvėje, Akademija tėra tik vienas iš jos laukų.

Institucinės savimonės varžtuose

Pateiksiu gal ir ne visai korektišką klausimą: Katalikų akademija lyg ir nori naudotis kitų mokslo institucijų išaugintais bei subrandintais vaisiais. Tačiau tos institucijos mokslininkus aprūpina darbo vieta, patalpomis, aparatūra, literatūra, taip pat atlyginimu, tegul ir nedideliu. O Katalikų akademija tose institucijose sukurtais darbais didžiuojasi savo konferencijose, spausdina savo „Metraštyje“ ir kituose leidiniuose?

Klausimas netgi visai mandagus, tik jis signalizuoja apie tą akademinę ir institucinę savimonę, kuri būdinga ir vyrauja Lietuvoje. Iš tiesų natūraliausia mokslininkų reikšimosi terpė pasaulyje yra įvairios neįsitualizuotos bendruomenės.

To reikia siekti ir Lietuvoje?

Būtent taip, nes tos bendruomenės, draugijos, asociacijos ar klubai dažniausiai leidžia savo leidinius, rengia konferencijas, o universitetai ar institutai tik suteikia patalpas, prigludžia tas konferencijas. Kiekvienas atlieka savo misiją. Būtent institucija ir turi suteikti mokslininkui darbo vietą ir darbo priemones. Institucijose dažniausiai yra biblioteka, nors Lietuvoje dar ne visada taip yra. O profesinis susikalbėjimas vyksta kitoje plotmėje, kitoje terpeje. Labai svarbu tokių terpių gausa ir įvairovė.

Net ir labai pragmatiškai žvelgiant, Katalikų akademija nepretenduoja į vertinimo balus, už kuriuos mokslo institucijos dabar gauna pinigų. Iš tikrųjų temoka grašius už pernykštį sniegą. Tad nė vienas universitetas ar institutas negali skųstis, kad Katalikų akademija iš jo nuplėšia kokį nors lają.

Per bendrijas, draugijas kuriasi ir šalies akademinė bendruomenė. Tiesa, Lietuvoje nelabai sutariama, ar yra tokia bendruomenė.

Iš tiesų, Katalikų mokslo akademijoje galima jausti to bendrumo raišką. Labai svarbu, kad Akademijoje nėra įtampos tarp vyriausių mokslininkų ir vidurinės ar net pačios jauniausios kartos. Pripažinkime, kad tokia įtampa jaučiama daugelyje institucijų ir organizacijų. Katalikų akademijoje besiburiantys už mane vyresni žmonės pasitikėjo, išrinko mane Katalikų mokslo akademijos akademiku, į Centro valdybą, pagaliau – jos pirmininku, nepaisant to, kad kai kuriais atvejais kitaip negu jie išvaizduoja Akademijos veiklą ir perspektyvas. Todėl tariuosi, kalbuosi ir susikalbu su kitais Valdybos nariais, nors dauguma jų buvo mano tiesioginiai mokytojai Vilniaus universitete. Tai prof. Zigmantas Zinkevičius, prof. Antanas Tyla, Bažnyčios hierarchas ir didelis autoritetas vyskupas Jonas Boruta SJ.

Kartų darnumas yra reikšmingas bendruomenės požymis. Nemanau, kad galėtų susiklostyti akademinė bendruomenė, jei tarp kartų išliktų tokia nenatūrali ir agresyvi įtampa. Beje, tą įtampą dar kartais eskaluoja ir žiniasklaida, ypač tada, kai rašo, jog universitetuose dėsto vieni senoliai, nebėra tarp dėstytojų jauni ir panašiai.

Gal ne vien Lietuvos bėda, kartais ir JAV šmaikštuoliai pareiškia: „Kas yra universitetas? Tai vieta, kuri yra senelių namai...“

Negeranoriškumo šaknis – nomenklatura

Apsistokime ties neatsitiktinai išsprūdusiu žodžiu „įtampa“. Iš kur ji kyla mūsų mokslo ir studijų institucijose? Iš kur tiek piktumo, pavydo, netolerancijos artimam savo? Bet gal sutirštinu spalvas?

Manau, kad pagrindinė tos aplinkos negeranoriškumo problema – nomenklatura. Mes ją paveldėjome, ji išliko. Kai kas sako, kad tai, girdi, vyresnio amžiaus žmonės. Tačiau mokslo nomenklatūroje daugybė keturiasdešimtmečių, ir jie tokie pat nomenklatūros atstovai, kaip ir atėjusieji iš „anų laikų“. Taip pat pažįstu daug 60–70 metų amžiaus profesorių, kurie niekada nepriklausė jokiai nomenklatūrai, visada jai priešinosi ir šiandien priešinosi. Kiekviena proga naudodamasis primenu savo mokytojo ir visų darbų vadovo prof. Juozapo Girdzijauskio pavyzdį. Jis niekada nepriklausė jokiai nomenklatūrai ir dabar nepriklauso, visada rėmė jaunesniuosius, jų kelią į mokslą. Niekam nestatė jokių dirbtinių užvarų, kiek galėjo, visiems padėjo. Nei amžiaus, nei statuso klausimo čia nekylo – visai kita asmenybė.

Tokių puikių pavyzdžių visi galėtume pateikti ne po vieną, tačiau būtų liūdna sulaukti laiko, kai tokie geranoriški pavyzdžiai taptų pavieniais mažais stebuklais.

Mūsų akademinėje bendruomenėje sunkiai suvokiama, kad geranoriškumas gali būti labai kritiškas. Ir priešingai: kritika gali būti geranoriška, kuris kartais vadinamas geranoriškumu. Lygiai taip pat labai pavojinga kritika, kuri tėra spardymas, draskymas, ardyimas ir galvojimasis, kad aš vienas žinau, kas yra tiesa.

Tai asmenybės, mentaliteto, išsilaikymo dalykai, bet labai priklauso ir nuo sistemos, nuo aplinkos, kaip dabar mėgstama kartoti. Juk būkime atvirai: šiandien aplinka, pradendant nuo šeimos, mokyklos, aukštosios mokyklos ir baigiant visu mūsų gyvenimu, neformuoja pakantumo, geranoriškumo, tolerancijos. Priešingai – jaunas žmogus pratinamas konkuruoti, rungtis, pirmauti. Niekas labai nepasmerkia, jei konkuruodamas ką ir nustumia. Kai nėra kultūrinio pamato, aukštų dvasinių vertybių, tas „pirmavimas“ pavirsta karikatūriškomis ir agresyviomis formomis. Bet atsiprašau, kad užuot klausęs, pats imu reikšti savo mintis.

Prakalbote apie dalykus, kurie yra Katalikų mokslo akademijos visuomeninės veiklos ar raiškos visuomeninėje kultūrinėje terpėje tikslas. Kaip tik ir mėginame ugdyti tas minėtas savybes, žinoma, pradedami nuo savęs ir artimiausios aplinkos. Katalikų akademija turėtų būti vieningas balsas, reaguojantis į akademinę terpę, visuomenėje, kultūros ir švietimo politikoje pasireiškiančias blogybes. Manau, jog šiandien tos reakcijos jau turėtų būti reikišamos ne deklaracijomis, ne peticijomis, nors kartais ir to prireikia, sprendžiant konkretų klausimą, ar protestuojant prieš nepagrįstą valdžios sprendimą. Reikia to, kas vadinama visuomenės kritika – analizių. Mokslinkai pagal savo pašaukimą ir veikimo būdus jau analizuoja, tiria žvelgdami į savo aplinką, taikydami ne tik savo specialybės instrumentus, bet ir bendruosius intelektualinės analizės instrumentus. Jie privalo aiškintis, kokios yra giliosios priežastys, kad kai kas vyksta ne taip, kaip turėtų vykti. Kokios yra tos mąstymo prielaidos, kurios sukuria aplinką, iš kurios dalis

žmonių nori bėgti, renkami kitus kraštus, mums svetimą gyvenimo būdą, nes Lietuvoje jaučiasi nejaukiai, svetimi. Taip vyksta daugiausia, deja, dėl žmonių tarpusavio santykių – santykių šeimoje, darbe, autobuse, valdžios įstaigose.

Europietiškas ir tautiškas

Inteligentų aplinkoje tarsi „gero tono“ požymiu tapo pareiškimai, kad jie nemylė savo tautos, savo valstybės. O juk visais laikais inteligentija buvo savo tautos vedlys, aukodavosi savo tautos labui. Bet dabar mūsų vadinamasis inteligentas veikiau pasiryžęs būti juodadarbiu užsienyje, negu inteligentu (deja, neretai skurstančiu) savajame krašte. Į kieno rankas atidavėme savo tautos, valstybės, savo pačių likimus?

Laisvoje visuomenėje kiekvienas elgiasi savo galva. Kiekvienas turi laisvę deklaruoti, kas jam patinka.

Blogiausia, kad laisvės ir atsakomybės sąvokos būtų tarsi iš skirtingų pasaulių ir niekaip nesusieina.

Viena iš Katalikų mokslo akademijos misijų – ugdyti brandų patriotizmą, kad ir koks dabar nemandingas šis žodis. Žvelgdami iš krikščioniškų, katalikiškų pozicijų galime sujungti šiuos du dalykus, kurie šiandien Lietuvoje sunkiai susimaišo kaip aliejus su actu gardžiam salotų padažui reikalinga proporcija. Mintyje turio europietišumą ir tautišumą.

Mūsų visuomenėje pradai gauta kažkas svarbaus: europietiškas (dažnai tariamas) imtas kelti aukščiau už tautiškumą. Tą galima būtų įvardinti šviesos mokyklos, kurią protino savi ir iš svetur atvykę pranašai, jau nekalbant apie aukštąsias mokyklas, kur tautiškumo deklaravimas tapo tarsi prasto skonio požymiu. Nors tik per protingai suvoktą, išsiamonintą, išjaustą tautiškumą galima suvokti savo vietą naujojoje Europoje. Neįsivaizduoju brandaus europiečio, kuris nejaustų ir tvirtų savo tautos šaknų. Toks „europietiškas“ bematant ištirpsta amerikietiškas ar bet kurioje kitoje stipresnėje terpėje.

Galiu sutikti, kad minėtas nuostatas vaikai iš pasaulį atsineša ne su motinos pienu, bet įgyja mokymuisi, žiūrėdami televiziją, skaitydami ar naršydami internetą. Tos įtampos priežastis yra tai, kad nemaža dalis tautiškai ir patriotiškai nusiteikusių žmonių visai nenorėjo ir ligi šiol dar nenori matyti Lietuvos kaip integruotos Europos dalies, matyti Lietuvos kultūros krikščioniško pagrindo ir krikščioniškų pavidalų. Dažnai iki šiol apsiribojama kaimo kultūros sluoksniu, kuris kartais tapatinamas su pagoniškąja kultūra, nors iš tikrųjų su ja turi mažai ką bendra. Kaimo žmonių kultūra didžia dalimi taip pat yra parakrikščioniška, kai kurie papročiai nebūtinai tiesiogiai susiję su krikščionybe ar Bažnyčia. Kad ir būrimai su žvakėmis, kurie kartu su Krikštu atėjo iš Ispanijos ar kitų krikščioniškosios Europos pakraščių.

Reikėtų ieškoti europietiškos ir tautiškumo dermės, ir būtent intelektualams čia tenka didžiausias vaidmuo. Mokykloje sunkiai ieškoma ir dažnai nerandama, kaip vaikams, jaunimui parinkti priimtina tautiškumo ir europietiškosios diegimo formą. Viso ko pradžia turi būti universitetai, nes juose rengiami mokytojai.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Lietuvos mokslo institucijų tarybų pirmininkų konferencija

Lietuvos Respublikos Seimui
Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui
Lietuvos Respublikos Vyriausybei

Dėl būtinumo atkurti mokslo institutų finansavimą, padvigubinti mokslo ir studijų biudžetinį finansavimą bei tyrėjų ir dėstytojų atlyginimus

KREIPIMASIS
Vilnius
2006-11-03

Europos Sąjungai žengiant Lisabonos strategijos keliu, gerokai didinant mokslinių tyrimų finansavimą, Lietuvoje pastaruosius 6–8 metus, prisidengus reformų lozungais, žlugdoma Lietuvos mokslo ir studijų sistema. Didėjant studentų skaičiui, mažinamas jos biudžetinis finansavimas: skaičiuojant BVP procentais, nuo 1,1–1,26 proc. 1994–1999 m. iki 1–0,9 proc. 2000–2007 m., t. y., nuo 7,6 proc. valstybės biudžeto 1999 m. iki planuojamų 3,5 proc. 2007 m. Tie 3,5 proc. valstybės biudžeto lėšų skiriami visiems universitetams, institutams, Valstybiniam mokslo ir studijų fondui, įskaičiuojant visus prioritetus ir aukštąsias technologijas, studentų stipendijas ir paskolas, Lietuvos mokslų akademijai, bibliotekoms, kunigų seminarijoms, Švietimo ir mokslo ministerijos mokslo ir studijų sistemos bendrosioms reikmėms kartu sudėjus. Iš to tiesiogiai mokslo institutams pastaraisiais metais tenka tik 0,1–0,12 proc. BVP, universitetams tiesiogiai – 0,6–0,7 proc. BVP.

Būtina atkreipti dėmesį, kad nesilaikoma nei 2000 m. gruodžio 7 d. priimto Mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymo Nr. IX-71, nei Nacionalinio Susitarimo siekiant ekonominės ir socialinės pažangos. Pagal šiuos dokumentus numatyta, kad, uždraudus priimti į universitetus visą studijų kainą mokančius studentus, bus įstatymu užtikrinta 2 proc. BVP mokslo ir studijoms. Kadangi politikai ir už šią sritį „atsakingi“ valdininkai nepasirūpino užtikrinti numatytą būtiną finansavimą, o valstybės „finansuojamų“ studentų skaičius nuolat augo dėl didėjančio poreikio siekti aukštojo išsilavinimo, ypač nukentėjo mokslo institutai. Jų finansavimas buvo sumažintas 2,2 karto skaičiuojant procentais nuo BVP arba 3,3 karto vertinant valstybės biudžeto procentais (žr. Priedus). Dėl tokio „valstybinio regulavimo“ mokslas mūsų šalyje neleistinai siauriamas.

Kai gabiam jaunam mokslininkui, mokslų doktorui pasiūloma 1100–1450 Lt per mėnesį „popieriuje“, ir jis mato perspektyvą po 15 metų tapęs vyriausiojo mokslo darbuotoju arba profesoriumi gauti 2500–3000 Lt per mėnesį „popieriuje“, jis atstumiamas nuo mokslo ir dėstyto. Kitose srityse kylant atlyginimams po 15–20 proc. per metus, tyrėjų ir dėstytojų atlyginimai yra „užšaldyti“ jau ketvirti metai. Planuojamas simbolinis atlyginimų didinimas 2007 m. pabaigoje mažai ką pakeis. Juos būtina didinti apie 2 kartus – asistento bazinio atlyginimo koeficientą 5,5 (Žin., 2003, Nr. 61-2808) keičiant į 10 bazinės mėnesinės algos, t. y., 1150 Lt. Atitinkamai kiltų ir kitų dėstytojų bei tyrėjų atlyginimai.

Kai dirbtinai žlugdomi mokslo kompetencijos likučiai, šiuo metu Lietuvoje reikalingiausi studijų kokybei užtikrinti, specialistams, tyrėjams, mokslinkams, dėstytojams rengti, paradoksaliai ir utopiškai

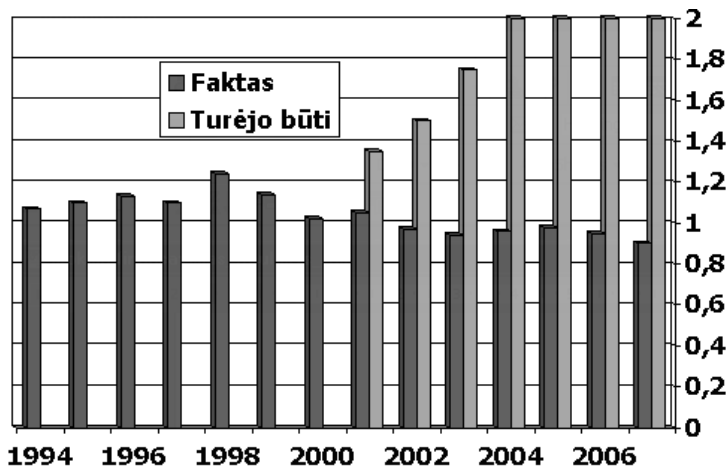
skamba kalbos apie „slėnių“, „centrų“, „branduolių“, „aukštųjų technologijų“ kūrimą tuščioje vietoje ES paramai gauti be tyrėjų. Naikinama tai, ką dar turime.

Augant vidaus produktui ir valstybės biudžetui, dar yra galimybė sustabdyti mokslo žlugimą Lietuvoje. Tam užtektų skirti 0,2 proc. BVP tiesiogiai mokslo institutams (kaip iki 1999 m., kai valstybė buvo gerokai skurdesnė), 0,2 proc. BVP moksliniams tyrimams universitetuose ir dar 0,2 proc. BVP konkursiniam,

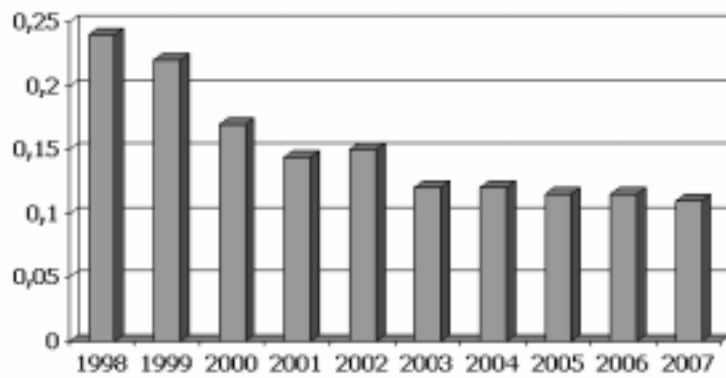
programiniam, prioritetų, valstybės užsakymų finansavimui. Iš viso 0,6 proc. BVP būtų skiriama biudžetiniam fundamentinių ir taikomųjų tyrimų finansavimui. Dar liktų 0,4 proc. BVP eksperimentinei plėtrai, kitiems tyrimams ir projektams.

Prof. habil. dr. Bronislovas Kaulakys, Lietuvos mokslo institucijų tarybų pirmininkų konferencijos prezidentas

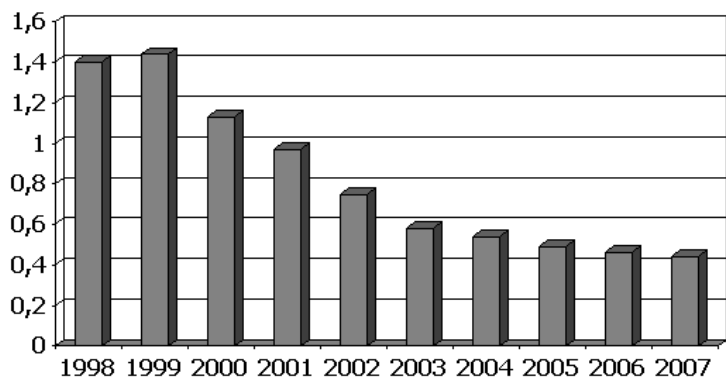
Priedai

1 pav. Biudžeto asignavimai mokslui ir studijoms, proc. nuo BVP.
Šaltiniai: atitinkamų metų valstybės biudžeto įstatymai, LR Vyriausybės nutarimai, LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymai dėl asignavimų mokslo ir studijų institucijoms paskirstymo

2 pav. Biudžeto asignavimai mokslui institutams, proc. nuo BVP.
Šaltiniai: atitinkamų metų valstybės biudžeto įstatymai, LR Vyriausybės nutarimai, LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymai dėl asignavimų mokslo ir studijų institucijoms paskirstymo

3 pav. Biudžeto asignavimai mokslui institutams, Valstybės biudžeto procentais

Atkelta iš 1 p.

Vargu ar kas geriau už prof. S. Kregždę galėtų „nutapyti“ tokį psichologinį ukrainiečio kalbininko ir poeto portretą, nes juk buvo pažįstami 50 metų. Reikėjo ir papildomos medžiagos, nors S. Kregždė teigė turįs nemažai jos prisirinkęs. Dar vykęsi prieš tai susitikti ir prisiminti, pasitikslinti daugelį dalykų. Kai pažintis virsta gražia draugyste, kyla ir išpareigojimų, gaila, dabar jau vienu: S. Kregždės ir mūsų visų išpareigojimų Lietuvos bičiuliui.

Apie atminties įprasminimo išpareigojimus – vėliau. Iš pradžių prisiminkime kai kurias A. Nepokupno atvykimo į Lietuvą peripetijas, išgirstas ne iš jo paties, bet iš jį supusių žmonių. Autentiškas S. Kregždės liudijimas tikriausiai padės ištaisyti ir kai kuriuos netikslumus, kurie įvairiais būdais jau spėjo patekti į spaudinių puslapius.

Mokėsi psichologijos, kitus mokė lietuvių kalbos

Pradėkime nuo pažinties pradžios. S. Kregždės teigimu, ši pažintis jam pačiam daug davė ir kaip psichologijos specialistui, ir kaip žmogui. Pagaliau ši pažintis mums teikia papildomų žinių apie A. Nepokupną. Tai turėtų rūpėti jaunesiems filologams ir, be abejo, visai humanitarų kartai.

Lygiai prieš 50 metų S. Kregždė atvyko į Kijevo valstybinio universiteto psichologijos aspirantūrą. Ten buvo pastebėtas žymaus Ukrainos kalbininko prof. Leonido Bulachovskio (Leonid Bulachovskij, 1888–1961 m.). Janio Endzelyno mokiny ir Kazimiero Būgos draugas L. Bulachovskis atkreipė dėmesį, kad į Kijevo universiteto psichologijos aspirantūrą atvyko jaunuolis iš Lietuvos, kurio diplome be psichologijos ir logikos taip pat buvo įrašyta lietuvių kalbos specialybė. L. Bulachovskis paskatino savo aspirantus, būsimuosius kalbininkus, kad šie paprašytų S. Kregždę paskaityti jiems šį bei tą apie lietuvių kalbą. L. Bulachovskio nuostata buvo tokia: kalbininkas, neišmanantis lietuvių kalbos, nebus geras specialistas.

S. Kregždė įsitraukė į lietuvių kalbos kurso skaitymą, nors vykdamas į Kijevą to nė nesitikėjo. Jo klausytojais tapo apie dešimt aspirantų ir jaunų dėstytojų. S. Kregždė buvo ką tik baigęs universitetą, išklauses Ričardo Mirono (1909–1979 m.), Elžbietos Mikalauskaitės (1899–1970 m.), tuomet dar visai jauno Zigmo Zinkevičiaus ir kitų kalbininkų skaitytus kursus. Tad dabar pats lietuvių kalba susidomėjusiems kijeviečiams ryžosi skaityti paskaitas apie lietuvių kalbos fonetiką, kai ką iš kalbos istorijos ir kitus dalykus.

Regis, paties A. Nepokupno rašyta, kad tai buvo lietuvių kalbos būrelis, bet S. Kregždė nesutinka: tai nebuvo būrelis. Jis nesisavina nepagrįstos garbės, esą jis organizavęs tą būrelį. Šios istorijos su lietuvių kalbos kurselio skaitymu autoriumi S. Kregždė linkęs laikyti akademiką L. Bulachovskį. Pagrindinis organizatorius buvo būsimasis A. Potebnios kalbotyros instituto direktorius Vitalijus Rusanovskis, o tuo metu buvęs A. Nepokupno kurso draugas. S. Kregždės nuomone, tai svarbu paminėti atiduodant deramą pagarbą pirmiausia J. Endzelyno mokiniui ir K. Būgos draugui akademikui L. Bulachovskii. Su šiuo žymiu kalbininku aspirantą S. Kregždę supažindino būtent A. Nepokupnas, ir tai įvyko Taraso Ševčenkos skverelyje priešais Kijevo universiteto rūmus.

Per kalbą atėjo į lietuvių tautos širdį

Tokį profesorių Anatolijų Nepokupną prisimename iš konferencijų, susitikimų ir įvairių renginių

Dainininkės Marijos Krupovec ilgesinga ukrainiečių liaudies daina buvo skirta Anatolijui Nepokupnui atminti

Prof. Sigitas Kregždė dalijasi prisiminimais apie savo bičiulį Anatolijų Nepokupną

Ukrainiečio aistra lietuvių kalbai

S. Kregždė linkęs ištaisyti ir dar vieną netikslumą: esą Anatolijus Nepokupnas lietuvių kalbos buvo mokėsis dar būdamas studentu. Iš tikrųjų buvo kiek kitaip – Anatolijus buvo pasirengęs išgirsti naujų žinių apie lietuvių kalbą, nes jau buvo įgijęs kalbos mokslo pagrindus, pramokęs lenkų ir čekų kalbų, vadinas, gerai pasirengęs lietuvių kalbai. Kai baigėsi S. Kregždės jauniems kalbininkams skaityti lietuvių kalbos kurseles (kai kuriems, regis, jis net studijų knygelėse pasirašinėjo įskaitas), iš Anatolijaus išgirdo pageidavimą toliau gilinti lietuvių kalbos žinias.

Tuo metu (1957 m.) kaip tik pasirodė A. Čiplio ir S. Pupeikio lietuvių kalbos elementorius *Saulutė*. Jį, regis, į Kijevą S. Kregždei bus atsiuntęs ar ne Aloyzas Vidugiris. Pateko į geras rankas, nes po pusės metų Anatolijus Nepokupnas prabilo lietuviškai. Mokėsi su S. Kregžde, kurį įkvėpė ukrainiečio aistringas noras išmokyti lietuvių kalbos. Tais laikais kas dvi valandas vedindavo skaityklas, o skaitytojai buvo iš-

prašomi – tada Kregždė treniruodavo su Nepokupnu pagal Pupeikio vadovėlį: „Aš karvutei žalio šieno, man karvutė balto pieno“. Žinoma, kibdavo ir į gilesnius dalykus, siekė įveikti lietuviškus diftongus, priegaides ir kitas subtilybes. Aistringas, atsidavęs ir kūrybingas Anatolijus į tuos mokslus įtraukė ir savo lietuvių kalbos mokytoją S. Kregždę.

Į Lietuvą, pasaulio kraštą

Už gerą lietuvių kalbos mokymąsi Anatolijus gavo premiją – S. Kregždė jį pakvietė į Vilnių. Juk mokantis kalbos labai svarbu klausyti, kaip šneka ir kiti lietuviai, ne vien bičiulis. Prisimena, kaip atsisėdęs į traukinį išgirdo gilų draugo atodūsi: „Bože moj, kuda ja sobralsia?“ (Dieve mano, kur aš išsirengiau?). Anatolijui Lietuva tuo metu tikriausiai atrodė kaip toliausias pasaulio pakraštys. Kartu ir atvažiavo į Vilnių.

Atvyko pasiklausyti, kaip kalba lietuviai, o sutiko lietuvių Tautą, kuri jam tapo labai brangi. Ir visam gyvenimui. Pirmą dieną Anatolijus apsisistojo pas Aloyzą Vidugirį ir Anta-

na Balašaitį, o kitą dieną nuėjo į lietuvių kalbos ir literatūros institutą (dabar – du atskiri lietuvių kalbos bei lietuvių literatūros ir tautosakos institutai). Ten ir prasidėjo A. Nepokupno pažintis su jaunais lietuvių kalbininkais. Juos ir matėme, tik jau kaip kalbotyros veteranus, atėjusius atsisveikinti su A. Nepokupnu į jam atminti skirtą vakarą.

Draugė, kuri neišduos

A. Nepokupnas savo santykį su lietuvių kalba bei Lietuva glaustai ir aiškiai išreiškė savo kalboje, kai Lietuvos Respublikos Prezidentas jam įteikė Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordiną. Kalbos tekstą Anatolijus įteikė S. Kregždei, o šis kopijas išdalijo atminimo valandos dalyviams. Nuoširdžius mūsų draugo jausmus rodo ir Lietuvoje vykusių demokratijos procesų palaikymas. Lietuvis permainos įkvėpdavo ir uždegdavo A. Nepokupną jo dažnų apsilankymų metu, teikdavo tikėjimo, kad ir Ukraina pasuks demokratinės valstybės keliu, šilies į europinės integracijos procesus.

Ką pačiam S. Kregždei davė pažintis ir draugystė su žymiu ukrainiečiu kalbininku bei poetu? Pirmiausia sakosi sutikęs žmogų, į savo profesiją, žodį ir poetinę kūrybą žvelgiantį su nepaprastu užsidegimu bei atsidavimu. Taip pat buvo labai įdomu stebėti jo santykius su kitais žmonėmis, pakylėtą, romantišką žvilgsnį į moterį, draugus. Ir darbas, darbas, darbas... Įstrigo jo paties išgirsta mintis, kurią buvo išsakęs tragiško likimo mūsų kalbininkas prof. Jonas Kazlauskas. A. Nepokupnas jau buvo apsigynęs daktarinę (habil.) disertaciją ir vakarieniavo viename restorane. Užsiėmė kalba apie Anatolijaus požiūrį į moteris. Tada J. Kazlauskas išdėstė savąjį *credo*: „Tikra moteris, kuri manęs niekada neišduos ir kuriai reiškiu didžiausią pagarbą, yra baltistika, lietuvių kalba“.

Anatolijui labai patiko tokia nuostata, tad jis, progai pasitaikius, vis kartodavo, kad visiškai pritariąs lietuvių kalbininko J. Kazlauskos žodžiams.

Žodžio magijos paieškos

Pasak S. Kregždės, ši A. Nepokupno meilė kalbos mokslui prasidėjo kiek neįprastai, bent ne taip, kaip daugelio kalbininkų. Jo meilė kalbai prasidėjo nuo meilės poezijai. Tą faktą S. Kregždė tvirtina ne kartą girdėjęs iš jo paties ir net stengėsi tą Anatolijaus susižavėjimą poetiniu žodžiu, kalba, literatūra panaudoti, supažindindamas profesorius su savo studentais, ypač studentais lituanistais. Kadangi Anatolijus dažnai atvažiuodavo į Lietuvą, tai S. Kregždė jį neretai pasikviesdavo į Vilniaus pedagoginį universitetą susitikti su studentais. A. Nepokupnas sakydavo: „Poezija yra toks dalykas, per kurį galima viską pasakyti“.

Dar mokydamasis vyresnėse klasėse stebėdavosi, kaip žodžiai sukelia tokius didelius išgyvenimus. Net prie lemputės prikišęs knygą sakosi žiūrinėjęs, ar ten nėra ko nors tarp eilučių, kas teikia tokius išgyvenimus ir jausmus...

Štai kalboje Anatolijus ir ėmėsi ieškoti tų magiškų žmogaus poveikio mechanizmų – tiek kalbotyros moksle, tiek poezijoje. Paskendo tose paieškose visam gyvenimui. Atrado daugybę įdomiausių dalykų. Apie kai kuriuos iš jų galima perskaityti jo knygoje *Baltai slavų giminaičiai*. Knyga 1979 m. buvo išspausdinta Kijeve, o 1983 m. – ir lietuvių kalba Vilniuje su dedikacija *Šviesiam mano tėvo mokytojo Pavlo Nepokupno atminimui*. Apie tai 2003 m. gana išsamiai buvo rašyta ir *Mokslo Lietuvoje* Nr. 21(289).

Ar reikia sakyti, kad S. Kregždei didelį įspūdį padarė tokie jausmai ir išgyvenimai gilinantis į žodį. Jo bičiulio kalbinį ir kūrybinį išpareigojimą vykdymas – tai tauraus įkvėpimo pavyzdys ne vien S. Kregždei, bet ir daugeliui A. Nepokupną supusių žmonių.

Sausio 13-ąją stovėjo lietuvių tautoje

2007 m. kovo mėn. A. Nepokupnui būtų sukakę 75-eri. Prof. S. Kregždė kvietė atminimo vakaro dalyvius pamąstyti, kaip būtų galima skambiau paminėti garsaus kalbininko ir poeto sukaktį, gal net kartu su Ukrainos kalbininkais. Kai pragmatiškoje mūsų visuomenėje mokslo žmonės stelbia verslininkai ir „mokantys gyventi“ asmenys, A. Nepokupno pavyzdys mums parodo visai kitokį santykį su tikrove – jam kalba, humanitariniai dalykai buvo aukščiau už verslą, pinigus. Tokios nuostatos akivaizdžiai iškyla iš visų šio žmogaus sprendimų.

Su giliu liūdesiu pranešame, kad šių metų lapkričio 29 d. eidas 85 metus Švedijoje, Stokholme, tyliai užgeso profesoriaus Kazimiero Būgos sūnus GINTAUTAS BŪGA, kurio iniciatyva ir pastangomis Lietuvoje buvo įkurtas Profesoriaus Kazimiero Būgos lietuvių kalbos ir kultūros paramos fondas.

Fondo Valdyba

Pats A. Nepokupnas yra ne kartą minėjęs, kad 1991 m. sausio 13-ąją jis suformulavo savo garsiąją tezę, kurią buvo pagarsinęs per Martyno Mažvydo *Katekizmo* minėjimo 450-ąsias metines: „Atėjęs į Seimo aikštę pajutau, kad stoviu ne minioje, o lietuvių tautoje“. A. Nepokupnas tada prie Seimo buvo kartu su S. Kregžde: šis užėjo į viešbutį ir abu atėjo prie Seimo rūmų. Vakare kartu nuėjo į geležinkelio stotį – Anatolijui iš Vilniaus tą sausio 13-ąją buvo sunku išvažiuoti.

Grįžęs į Kijevą A. Nepokupnas ėjo ne į namus, bet patraukė tiesiai į Ukrainos mokslų akademijos prezidiumą. Net nelabai leidžiamas įsiveržė: norėjo tuojau pat išreikšti savo įspūdžius, patirtus Lietuvoje. Jis išklauskaitas dėmesingai, gal ir su šiokiu tokiu santūrumu – tai suprantama. Tokia buvo tikrovė, bet A. Nepokupnas, Ukrainos mokslų akademijos narys korespondentas, privalėjo išsakyti, pasidalyti su kitais, ką tada savyje jautė.

Šis faktas akivaizdžiai rodo, kad žmogus, kuris per kalbą ėjo į kitos tautos širdį, labai subtiliai mokėsi ir priėmė jos didžiasias vertybes. Svarbiausioji iš jų tada buvo laivės siekis. Kalba, istorija, kultūra – tai juk neatskiriama triada.

Gilinosi į reformacijos istoriją

Šis didis lietuvių tautos bičiulis aktyviai bendravo ir su Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugija, kurios pirmininku jau daug metų yra kaip tik prof. S. Kregždė; niekas negali už jį tiksliau ir geriau apie visa tai papasakoti. A. Nepokupnas yra skaitęs pranešimą pirmame draugijos susirinkime. Viename susirinkimų kalbėjo ir apie Vilniaus generalgubernatūros aukšto tarnautojo pulkininko P. Engelharto šeimos ryšius su žymiais Vakarų Europos muzikais ir dainininkais. Priminsime, kad tai P. Engelhartas į Vilnių iš Ukrainos atsivežė kazokėlių Tarasą Ševčenką. Jam „šauriajame Vilniaus mieste“ (T. Ševčenkos žodžiais tariant) 1829–1831 m. leista siekti mokslo, įgyti dailininko profesinių įgūdžių. Tą intelektualiai ir kultūringai aplinka T. Ševčenka padėjo tapti tuo, kuo jis yra ukrainiečių ir pasaulio kultūrai.

Po metų A. Nepokupnas Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros drau-

gijoje žadėjo skaityti pranešimą apie reformaciją Ukrainoje. Tema gana nauja. Nors reformacija Ukrainoje ir nebuvo tokia ryški kaip kitose Vakarų Europos šalyse, bet paliko tam tikrus pėdsakus. Išgirdęs, kad Lietuvos reformacijos tyrinėtojai numato konferenciją *Reformacija, pilietinė visuomenė ir valstybė*, A. Nepokupnas pasiūlė parengti pranešimą, žadėjo parodyti, kokią įtaką reformacija yra padariusi ir ukrainiečių kalbai. Deja, šio pranešimo jau neteks išgirsti. Šiuos tyrinėjimus pratęs jau kiti tos temos mokslininkai.

Atsakomybė

Dabar, jau žvelgiant atgal, S. Kregždei akivaizdu, kad jo bičiulis pernelyg išvargdavo, nes nemokėjo savęs tausoti. Gal per didelis krūvis mokslininkui buvo ir kelionė praėjusį pavasarį į Krokuvą, Prahą, Paryžių ir Rygą, kur jis skaitė pranešimus, buvo parengęs tekstus. Paskui konferencija Vilniuje, o po jos – čia praleistas laikas bibliotekose, kuriose A. Nepokupnas dirbo pagal tarptautinius užsakytus ir išpareigojimus. Grįžęs iš Rygos spalio 1 d. dalyvavo disertacijos gynime ir kito renginio jau nebeatlaikė.

A. Nepokupno netektis – skaudus smūgis Lietuvos ir Ukrainos kalbotyros mokslui. Ukrainiečiai svarsto: kas galėtų imtis tvarkyti kalbininko juodraščius, gal kai kuriuos išbaigtus darbus būtų galima parengti spaudai. Kijeve dirba buvusios A. Nepokupno aspirantės, jau mokslo daktarės, tad gal jos išdrįs?

S. Kregždei atrodo, kad ir Lietuvoje turėtų atsirasti jaunų tyrinėtojų, kuriems būtų įdomi ši tema, jie galėtų imtis tokio darbo. A. Nepokupno, mokslininko iš pašaukimo, baltistikos ir lituanistikos darbai nusipelnė didelės pagarbos, nes tai didelis įnašas į kalbotyros mokslą.

Artimiausia prof. S. Kregždės užduotis – pabaigti žadėtąjį Anatolijaus psichologinį portretą. Teks susitikti su Anatolijaus kolegomis ir bičuliais, aplankyti jo kapą Kijeve, Baikovo kapinėse. Kas yra matęs, pripažįsta, kad labai gražus. Tačiau tenka sutikti su profesoriumi: „To kapo dar galėjo ir nebūti...“

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Europos Sąjungos (ES) *Tempus* programa remia aukštojo mokslo reformas ES kaimyninėse šalyse: universitetų bendradarbiavimo projektai bei papildomos priemonės yra ES indėlis modernizuojant Europos kaimyninių šalių aukštojo mokslo sistemas. 2006 m. Europos Komisija pagal šią programą patvirtino dar 110 naujų universitetų bendradarbiavimo projektų ir 61 papildomų priemonių programą.

Švietimas ir kultūra

Tempus

Kaimyninių šalių aukštojo mokslo reformos įgyvendinant projektus

Europos Komisijos komisaras, atsakingas už švietimą ir mokymą, Janas Figelis teigia: „*Tempus* yra gerai žinoma ir akademinėje pasaulyje populiarinė programa. Ji žinoma ir ES, ir šalyse partnerėse. Dabar ji tapo svarbiausiu tarptautinių ryšių šaltiniu. Programos pagrindas – supratimas, kad aukštojo mokslo institucijos yra esminė bet kokių socialinių ir ekonominių pereinamųjų procesų dalis mūsų kaimyninėse šalyse bei išskirtinė priemonė, užtikrinanti geresnes perspektyvas ateities kartoms“.

Tempus – ES švietimo programa, universitetų bendradarbiavimo projektais skatinanti kultūrinį bendradarbiavimą tarp 27 šalių, esančių Rytų Europos, Vidurio Azijos, Vakarų Balkanų bei Viduržemio jūros regione. Šie projektai skirti tobulinti ar atnaujinti mokymo kursus, jie švietimo institucijoms padeda keisti darbo organizavimo modelius, skatina aukštojo mokslo reformas, supažindina su Bolonijos proceso principais, atveria universitetams kelią į išorinį pasaulį ir skatina akademinio bei administracinio personalo judrumą.

Nuo 1990 m. *Tempus* programa finansavo daugiau kaip 1 tūkst. projektų šalyse partnerėse. 1992 m. Lietuva įsitraukė į *Tempus* programą ir dalyvavo kaip paramos gavėja. Užsimezė ir gerai išplėtoti tarptautiniai ryšiai spartino Lietuvos aukštojo mokslo institucijų pertvarką. Kasmet daugėjo programos sudi-

domėjusių aukštojo mokslo institucijų, jos pateikdavo vis daugiau paraiškų. Iki 2000 m., t. y. per aštuonerius metus, Lietuvos institucijos įgyvendino 63 jungtinius europinius projektus bei gavo 250 individualaus judrumo stipendijų. Tai Lietuvos aukštojo mokslo institucijose paspartino procesus, grindžiamus iniciatyva, veiksmingumu ir kompetencija. *Tempus* programa padėjo pagerinti aukštojo mokslo kokybę, buvo modernizuotas dėstymas, įdiegta akademinis kreditų perkėlimo sistema bei abipusis studijų pripažinimas. Institucijų vadybos srities pažanga reformavo Lietuvos aukštąsias mokyklas, jos tapo lygiavertėmis šiuolaikinėmis institucijomis, veiksmingai dirbančiomis nacionaliniu, regioniniu ir tarptautiniu lygiu.

Nuo 2004 m. Lietuva, kaip paramos perdavėja, įgijo teisę prisidėti

prie kitų šalių aukštojo mokslo reformos procesų. Per pirmuosius metus dvi Lietuvos institucijos įsitraukė į *Tempus* projekto veiklą: Lietuvos viešojo administravimo institutas ėmė vykdyti Jungtinės Karalystės universiteto koordinuojamą jungtinį Europos projektą su Ukrainos partneriais, o Vilniaus universitetas – struktūrinių priemonių projektą su Rusija. 16 universitetų darbuotojų iš šalių partnerių, gavę individualaus judrumo stipendijas, stažavosi Kauno medicinos universitete, Kauno technologijos universitete, Vilniaus Gedimino technikos universitete ir Vilniaus universitete bei Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje.

Tempus projektus organizuoja konsorciškai, kuriuos sudaro mažiausiai trys institucijos iš ES valstybių narių ir iš šalių partnerių. Remiami projektai yra trijų tipų: iš jų svarbiausi – jungtiniai Europos projektai. Tai daugiašalės iniciatyvos, vykdomos bent vieno šalies partnerės universiteto, vieno ES valstybės narės universiteto ir vieno konsorciumo partnerio (akademiniame ar neakademiniame) iš kitos ES valstybės narės. Pagrindinis jungtinių Europos projektų tikslas – perduoti žinias iš ES universitetų šalių partnerių institucijoms. Galimos bendradarbiavimo sritys: mokymo programų tobulinimas, universiteto valdymas ir praktiniai kursai institucijų veiklai gerinti. Tokie projektai labai susiję su vykdomu judrumu, t. y. vyksta abipusis keitimasis fakultetų ar administracijos darbuotojais ir universitetų studentais tarp šalių partnerių ir ES valstybių narių.

2006 m. Europos Komisija patvirtino 46 mln. eurų finansavimą atrinktiems 110 jungtinių europinių projektų. Tarp atrinktųjų – ir Mykolo Romerio universiteto kartu su Sorbonos universitetu bei kitais partneriais iš Prancūzijos, Slovakijos Respublikos ir Jungtinės Karalystės vykdomas projektas, skirtas Kroatijos aukštojo mokslo institucijoms. Visi atrinkti projektai yra aukštos kokybės, atitinka nacionalinius švietimo prioritetus bei apima besikeičiančią visuomenei aktualias temas: nuo verslo, vadybos, inžinerijos, žemės ūkio ar aplinkosaugos sričių iki modernių kalbų, socialinių ir europinių studijų.

Kiti du projektų tipai yra struktūrinės ir papildomos priemonės,

remiančios nacionalinių aukštojo mokslo reformų bei strateginių schemų tobulinimo projektus, ir individualaus judrumo stipendijas, skiriamos aukštojo mokslo institucijų šalyse partnerėse darbuotojų ar ministerijų pareigūnų profesinei kompetencijai gerinti.

Europos Komisija 2006 m. atrinko 61 Struktūrinių ir papildomų priemonių projektą ir skyrė 7,5 mln. eurų jiems įgyvendinti. Šios priemonės paprastai skiriamos padėti šalims partnerėms lygiuoti į Bolonijos proceso principų gaires bei kurti bendrą europinę aukštojo mokslo erdvę. Tarp atrinktųjų – dar du Vilniaus universiteto ir Vokietijos universitetų vykdomi projektai, skirti Moldovos bei Rusijos Federacijos institucijoms, ir Vilniaus kolegijos kartu su Limeriko universitetu vykdomas projektas, skirtas Gruzijos aukštojo mokslo institucijoms.

Pagal susiklosčiusią tradiciją, *Tempus* programoje dalyvaujančios šalys kasmet rengia „Tempus“ informacinės dienos. Pernai Vilniuje surengta konferencija sudomino ne tik Lietuvos universitetus bei kolegijas, bet sulaukė ir Estijos aukštojo mokslo institucijų atstovų grupės. Taip kilo idėja rengti „Tempus“ informacinę dieną Baltijos šalims. 2006 m. rugsėjo 26 d. trijų valstybių aukštojo mokslo institucijų atstovai susirinko Taline, kur klausėsi Europos Komisijos švietimo ir kultūros direktorato atstovo Gilleso Rebateto bei eksperčių iš Švedijos ir Armėnijos – Cecelijos Andrae ir Lanos Karlovos pranešimų. Seminaro metu Lietuvos ir Estijos universitetai dalijosi projektų įgyvendinimo patirtimi.

Tiems, kas dar nesuskubo pasinaudoti *Tempus* programos teikiama galimybėmis, liko paskutinis kvietimas teikti paraišką – 2006 m. gruodžio 15 d. Naujasis *Tempus* etapas, vykstantis nuo 2007 m., atneš pasikeitimų, tačiau išliks projekto idėjos bei graži bendros europinės aukštojo mokslo erdvės vizija. Išsamesnės informacijos galite rasti oficialiame Europos Komisijos tinklalapyje: <http://ec.europa.eu/tempus> ir ES Socrates programos koordinavimo paramos fonde, Vilniuje, www.socrates.lt

ES „Socrates“ programos koordinavimo paramos fondo informacija

LITUOVOS SODININKYSTĖS IR DARŽININKYSTĖS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į Biomedicinos mokslų srities agronomijos krypties (06 B), augalininkystės, sodininkystės, augalų apsaugos ir fitopatologijos šakos (B 390) dieninę doktorantūrą.

Stojantieji į doktorantūrą turi pateikti:

- prašymą instituto direktoriaus vardu;
- gyvenimo aprašymą;
- kvalifikacinius magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomo ir jo priedų kopijas (originalus turėti);
- dviejų mokslininkų rekomendacijas;
- paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas, jei darbų nėra – doktorantūros srities mokslinį referatą;
- paso paskutinio lapo arba asmens tapatybės kortelės kopiją;
- 1 nuotrauką (3x4).

Dokumentai priimami ir informacija teikiama iki š. m. gruodžio 27 d. adresu: Kauno g. 30, 54333 Babtai, Kauno r. (II a. Direktoriaus pavadootojas mokslui A. Sasnauskas). Tel. (8 ~ 37) 555 220, interneto svetainė: www.lsi.lt

Direktorius

Atkelta iš 1 p.

Nedidelėmis pajėgomis A. Maruškos grupės nariai kartu su katedros bendradarbiais sugebėjo įrengti apie dešimtį kryptingai veikiančių laboratorijų, tarp jų mokomųjų. Jose bakalauro laboratorinius darbus atlieka biologai, fizikai ir aplinkotyrininkai. Tos materialinės bazės pagrindą buvo galima įsteigti VDU ir chemijos, tiksliau cheminės analizės magistrantūrą bei aukščiausios pakopos studijas – chemijos doktorantūrą. Lietuvoje buvo ne pats palankiausias metas steigti naujas studijų programas, bet cheminių analitikų poreikis didėjo. 2005 m. ekspertai pažymėjo, kad „katedros darbuotojų iniciatyva sukurta šiuolaikinė mokslinė tiriamoji bazė, kokios nėra jokioje kitoje Lietuvos aukštojo mokykloje“.

Augimas

2001 m. Aplinkotyros fakultete buvo atidarytos naujai įrengtos instrumentinės analizės, taip pat fizikinės ir cheminės analizės laboratorijos. Minint fizikinės analizės pradininko Lietuvoje Vinco Čepinskio 130-ąsias gimimo metines, fizikinės ir cheminės analizės laboratorija buvo pavadinta jo vardu. V. Čepinskis Kauno universitete 1925 m. įkūrė fizinės chemijos ir elektrochemijos katedrą, rūpinosi mokomuoju ir moksliniu darbu. Naujų laboratorijų atidarymo metu tuometinis Bendrosios biologijos ir chemijos katedros vedėjas docentas D. Mickevičius pakvietęs A. Marušką į VDU ir palaikęs šios mokslinės grupės iniciatyvą, pabrėžė, kad naujose laboratorijose įdiegta įrangos už 2 mln. litų. Katedroje intensyviai buvo vykdomi moksliniai tyrinėjimai, A. Maruškos vadovaujama grupė sėkmingai dirbo prie dviejų naujų tarptautinių projektų. Laboratorijos ir jaunų mokslininkų darbai buvo gerai vertinami užsienyje, doktorantai galėjo tobulintis Vokietijos ir Švedijos universitetuose.

Pažymėsime, kad dėl atliktų darbų ir vykdomos mokslinės veiklos 2002 m. buvo pakeistas Bendrosios ir biologinės chemijos katedros pavadinimas – ji tapo Chemijos katedra. Katedros vadovu paskirtas Audrius Maruška. 2002 m. pabaigoje jis Vilniaus universiteto Chemijos fakultete apsigynė ir habilitacijos darbą. Katedroje buvo įsteigtos cheminės analizės magistrantūros studijos ir doktorantūra. Šie abejonių nekeliantys laimėjimai pasiekti bendradarbiaujant su užsienio bendrovėmis ir universitetais, ir to galima linkėti visiems Lietuvos mokslininkams.

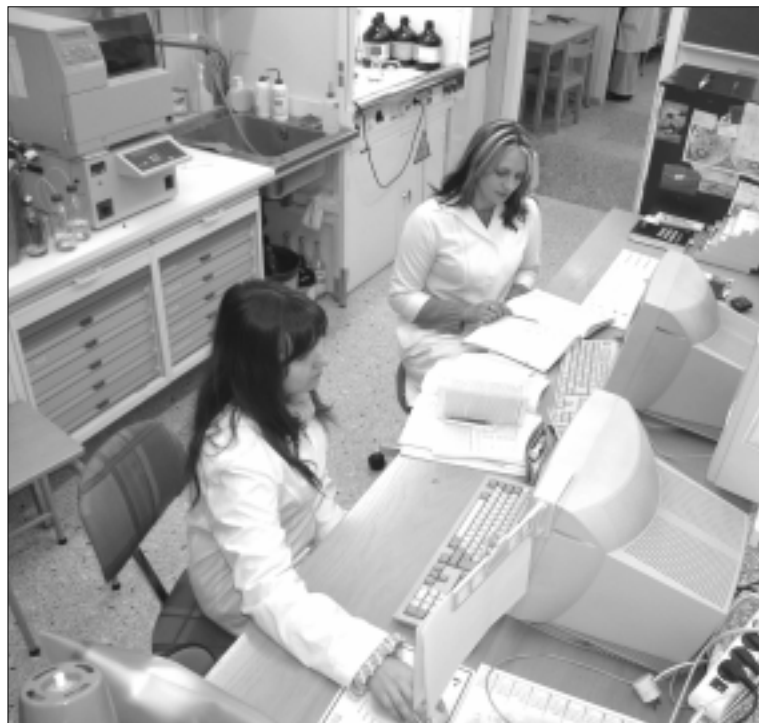
Vertas dėmesio Volkswagen fondo finansuojamas projektas – *Polio-taksaninių monolitinių sluoksnių ir homogeninių gelių kapiliarinei chromatografijai ir elektrochromatografijai sintezė ir tyrimai*. Šį projektą nuo 1999 m. gruodžio mėn. iki 2003 m. liepos mėn. koordinavo A. Maruškos vadovaujama grupė; vykdė kartu su Marburgo universiteto darbuotojais. Projektas susijęs su nanostuktūrų savaiminiu formavimusi ir šio reiškinio taikymu chromatografijoje. Projekto biudžetas buvo apie 0,5 mln. litų, darbams vykdyti naudota unikali laboratorinė įranga.

Šiuo projektu siekta pristabdyti protų nutekėjimą. 75 proc. visų lėšų buvo skirta projekto vykdytojams iš Lietuvos ir 25 proc. – projekto vykdytojams iš Marburgo universiteto. Lietuva dar buvo Europos Sąjungos narė kandidatė, tad Volkswagen fondas siekė palaikyti kandidatus. Pusketvirtų metų (iki 2003 m. birželio mėn.) buvo vykdo-

Habil. dr. Audrius Maruškos (kairėje) mokslinė grupė, šalia vadovo – doc. Olga Kornyšova

Vargas dėl mokslo

Kapiliarinės skysčių chromatografijos laboratorijoje dirba doktorantė Reda Jarmalavičienė ir magistrantė Sandra Mondeikytė

mas šis projektas, jis labai sustiprino A. Maruškos grupės narių pasitikėjimą savo jėgomis. Ką jau kalbėti apie tai, kad projektas padėjo sustiprinti ir VDU Chemijos katedros laboratorijų aparatūros bazę. Iš projekto skirtų lėšų pavyko įsteigti ir kapiliarinės elektroforezės laboratoriją. Kapiliarinė elektroforezė – tai mikrometodas. Vilniaus universiteto chemijos fakultete prof. Audrius Padaruskas turi tokį aparatą, o jo bendravardžio Maruškos grupė pagal tarptautinius projektus įsigijo net keturis. Vienos tokios automatinės sistemos kaina – apie 200 tūkst. litų.

Trys furgonai iš Švedijos

A. Maruškos grupė koordinavo ir bendrą su Upsalos (Švedija) universitetu projektą – *Ištisiniai ribotai pasiekiami sorbentai tiesioginei biologinių skysčių nanochromatografijai*. Šį projektą finansavo Švedijos karališkoji mokslų akademija (2000 m. liepos mėn.–2002 m. birželio mėn., 2005 m. rugsėjo mėn.–2006 m. rugpjūčio mėn.). Jis skirtas biologinių skysčių mikroanalizei, panaudojant ypatingos architektūros sorbentus. Vykdamas šį

projektą teko bendradarbiauti su iškilium cheminės analizės srityje žmogumi Upsalos universiteto Farmacinės ir analitinės chemijos katedros profesoriumi Duglu Westerlundu (Douglas Westerlund) įvairių Cheminės analizės žurnalų, pavyzdžiui, *Chromatographia*, *Journal of Biochemical and Biophysical Methods*, redakcijų nariu, daugelio tarptautinių konferencijų organizatoriumi ir žinomu chromatografijos srities mokslininku. Kartu įvairiuose projektuose bendradarbiauta su chemijos mokslo pasaulyje didelių autoritetą turinčiu Upsalos universiteto Biomedicinos centro profesoriumi Stelanu Hjertenu (Stellan Hjertén), žinomu chromatografijos ir elektroforezės specialistu. 1999–2000 m. kauniečiai iš Upsalos sugebėjo atsivežti tris furgonus įrangos, ji buvo sumontuota naujose laboratorijose.

Kaip teigia VDU Gamtos mokslų fakulteto Chemijos katedros doc. Olga Kornyšova, Upsalos universiteto Biomedicinos centre kauniečiai atliko ne tik tiriamuosius darbus. Jie matydami, ką po remonto ir aparatūros atnaujinimo švedai išmeta, įsitikino, kad kai kurią įrangą ir baldus dar puikiai galima prita-

kyti VDU kuriamose laboratorijose. Kauniečiams padėjo ir prof. S. Hjertenas, Nobelio premijos laureato Arne Tiselijaus (Tiselius) mokiny.

Po darbo Upsalos universiteto laboratorijose kauniečiai eidavo į švedų atnaujinamas laboratorijas, kur galėjo pasirinkti keičiamos naujos įrangos ir parengti gabenti į Kauną. Švedai iš pradžių į tai žvelgė kreivai. Upsalos universiteto administratorius, įsitikinęs, kad lietuviai ne „bimbalą muša“, o rūpinasi savo laboratorijomis Kaune, leido jiems patiems pakuotis reikalingą įrangą. Švedų darbas brangus, todėl patiems kauniečiams teko atsirenkamą įrangą pakuotis. Trumpam gaudavo keltuvą, nes švedai skaičiuodavo kiekvieną savo darbo minutę. Egidijus Machtejevas greitai perprato darbo su keltuvu subtilybes, tad apsieidavo ir be šeimininkų pagalbos.

A. Maruškos grupės jaunimo pasiūlymą galima suprasti, o ir vadovui nereikėjo ieškoti papildomų argumentų entuziazmui sužadinti – jo ir taip pakako. Visi žinojo, kad dirba sau, kad, jei bus savos aparatūros, nereikės dėl kiekvieno eksperimento lakstyti po užsienius. Tad normalias darbo sąlygas sau kūrė savo pačių rankomis. Tuo mokslas ir žavus. KTU cheminės technologijos fakulteto doktorantai Olga Kornyšova, Vilma Kudirkaitė ir Egidijus Machtejevas, dirbantys A. Maruškos grupėje, patys susikūrė sau normalias darbo vietas, o tai ne tas pats, kas ateiti į jau parengtą šiltą vietelę. Trys KTU doktorantai mokslininkai įsiliejo į VDU su solidžiu ne tik mokslinės veiklos Vokietijos ir Švedijos universitetuose kraičiu, bet ir savo pačių sukurtomis darbo vietomis. Tai gi ne baltarankiai atėjo.

Įdomu, kad didžiausias rūpestis buvo ne įrangos ir baldų transportavimas į Lietuvą, bet visai kas kita. Sudėtingiausia buvo gauti iš švedų vietą laikyti tą „grobį“ tol, kol bus pergabentas į Kauną. Mat švedai neturi, kaip mes sakytume, sandėlių, o visą išmontuojamą įrangą išmeta, ją kitą dieną išveža tuo užsiimanti bendrovė. Be to, švedai dirba pagal griežtą grafiką, ir labai nepageidautina net trumpam trikdyti jų darbo ritmą. Jei prof. Stelanas Hjertenas nebūtų nuoširdžiai padėjęs lietuviams, labai abejotina, ar būtų pavykę pakrauti ir pargabenti į Kauną tris furgonus laboratorinės įrangos.

Tarptautiniai projektai

Kitas svarbus projektas – *Monolitinių kapiliarinių kolonelių proteo-*

mo analizei sintezė ir charakterizavimas, 2002 m. jį finansavo E. Merck fondas. A. Maruška buvo projekto mokslinės grupės vadovas, projektas vykdytas su Mainco J. Gutenbergo universitetu ir Merck KgaA (Vokietija) bendrove. Iš vokiečių gauta nemažai įvairios aparatūros ir įrangos. Pridursime, kad 1992–1993 m. A. Maruška, kaip Aleksandro von Humboldto fondo stipendininkas, tobulinosi Mainco universitete, tada užsimezgė ryšiai su vienu žymiausių pasaulyje skysčių chromatografijos specialistu profesoriumi Klausu K. Ungeriu; su juo bendradarbiaujama ir dabar. Vėliau prof. K. K. Ungeriu buvo suteiktas Kauno technologijos universiteto garbės daktaro vardas. Labai pravertė tarptautinės su vokiečių ir švedų kolegoms organizuotos mokyklos, kuriose teko dalyvauti, vėliau ir patiems jose mokyti daugeliui A. Maruškos grupės doktorantų.

2002 m. pradėta bendradarbiauti su žymia farmacijos bendrove AstraZeneca (Molndal, Švedija). Švedai rėmė projektą *Monolitinės nejudrios fazės kapiliarinei elektrochromatografijai*. Švedai šiam projektui neskyrė daug lėšų, tačiau suteikdavo tyrimams reikalingą įrangą, chemines medžiagas ir kitų darbui reikalingų priemonių. A. Maruškos tyrinėtojų grupė įgijo tarptautinį pripažinimą, tai rodo jų aktyvus dalyvavimas ir kituose projektuose chromatografijos metodų kūrimo moksle, chromatografijos medžiagų ir ypač mikroanalizės metodų plėtojimo srityje – tai viena iš prioritетinių tyrimų krypčių pasaulyje.

Paslaptingasis sorbentų pasaulis

2002 m. lapkričio mėn. Audriui Maruškai pasiūloma užimti katedros vedėjo pareigas. Sutinka, nes tiki, kad tai sustiprins katedros autoritetą, o jauniems darbuotojams padės lengviau įsilieti į mokslinę ir pedagoginę veiklą. Grupė sėkmingai vykdė ir tarptautinius išpareigojimus. Ypač pavyko Volkswagen fondo finansuojamas projektas. Labai vaisingai bendradarbiaujama su švedais, o prof. S. Hjertenui net buvo suteiktas VDU garbės daktaro vardas. Tai tikrai neeilinis įvykis, nes šio universiteto garbės daktarais dažniausiai tampa užsienio lietuviai.

Daug studentų iš Lietuvos pagal Švedų instituto *Visby* ir Šiaurės ministrų tarybos programas, vėliau *Socrates-Erasmus* programą buvo priimti

Pradžia Nr. 15

Tešiamė pasakojimą apie Nobelio premijos laureato Josifo Brodskio pirmąją kelionę į Lietuvą 1966 m. rugpjūtį. Venclovų namuose šiemet paminėtos poeto viešnagės keturiasdešimtosios ir dešimtosios poeto mirties metinės.

Kūrė planus rinkti Lietuvos karalienę

Tomas Venclova Vorošilskius ir Josifą Brodskį nuvedė į senąjį Vilniaus universitetą. Ten be kitų įžymių buvo apžiūrėta ir profesoriaus Joachimo Lelevelio salė, joje sukauptas turtas – senieji žemėlapiai ir gaubliai. Matyt, lankytasi ir Pranciškaus Smuglevičiaus salėje, nes Viktoras Vorošilskis savo prisiminimuose mini senųjų knygų ir dokumentų parodą, įvardijo ir vieno folianto pavadinimą: *Amicum philosophum de melancholia, mania et plica polonica*. Šio pavadinimo tada veikiausiai nebūtų įsiminęs, bet jis netrukus atsirado Brodskio poetiniame tekste *Lietuviškasis divertismentas*. Poetas apsiriko, manydamas, kad tai viduramžių tekstas. Iš tikrųjų jis parašytas Apšvietos epochoje, XVIII amžiuje... Venclovai po kurio laiko atsirado proga pakoreguoti Brodskį, pateikus visą patikslintą lotyniško traktato pavadinimą: *Responsum St. Bisii ad amicum philosophum de melancholia, mania et plica polonica sciscitantem*.

Taigi ekskursija po Vilnių labai pasisekė. Vorošilskis prisimena platų Brodskio mostą į miesto architektūros grožybes ir žodžius: „Gražu, ar ne?“ Ir toliau su apmaudu ištartą sakinį: „Bet kieno gi rankose visa tai?“ Tikriausiai nėra reikalo sakyti, kad jis mintyje turėjo sovietų valdžią.

Ekskursija po Vilnių užtruko porą valandų, paskui kompanija sulipo į du taksi ir patraukė į Trakus. Pietavo viešbučio restorane; svarbiausias patiekalas buvo, kaip Vorošilskio duktė Natalija rašė dienoraštyje, karaimų pyragėliai su avienos faršu, svogūnais ir pipirais. Lietuvos skaitytojams tikriausiai nereikia nė sakyti, kad tai buvo tradiciniai karaimų kibinai. Išties būtų keista, jeigu jie Trakuose nebūtų pasivaišinę šiuo egzotišku patiekalu. Pasiistiprinę tiltu per ežerą nuėjo į Salos pilį, o grįžtant ant to paties tilto buvo padarytos kelios nuotraukos: vienoje – Brodskis su Vorošilskiu, antroje – prie jų prisidėjęs Venclova. Trečia nuotrauka padaryta kiek anksčiau – ant pilies sienos iš nugaros nufotografuotos figūros – Venclovos, Brodskio ir Natalijos, apačioje stovi Vorošilskis ir Tomo žmona Era. Faktiškai šioms trimis nuotraukoms ir

Josifas Brodskis: pirma kelionė į Lietuvą (7)

Vilniaus universiteto senuosiuose rūmuose Josifas Brodskis, Viktoras Vorošilskis su žmona ir dukra turėjo progos apsilankyti ir prof. Joachimo Lelevelio salėje

Ramūną Katilį pralinksmino Tomo Venclovos skaitomi prisiminimai apie Josifą Brodskį

skirtas Vorošilskio rašinys, parašytas 1993 m. per Velykas. Jame autorius atgaivino 22 metų senumo įvykius. Gaila, kad 1997 m. *Naujuojuose Romuvoje* perspausdintuose V. Vorošilskio atsiminimuose įdėta tik viena nu-

trauka ir tai kaip fonas. Kitų nuotraukų redakcija gal ir neturėjo.

Iš Trakų grįžę keliauninkai Vilniuje vakarieniavo pas Čepaičius, kurie jau buvo apsigyvenę Liejyklos g. 1, apsikeitę butais su Katiliais. Tą jauką vakarą V. Vorošilskiu buvo atskleista trijulės – Venclovos, Čepaičio ir Brodskio – leidybinės veiklos paslaptis. Jie trim egzemplioriais leido ranka rusiškai rašytą laikraštėlį *Pravda – Matka*. Nuostabų pavadinimą gali įvertinti, ko gero, tik tos kultūrinės zonos, ar lagerio, „authtonai“. Josifas garsiai skaitė parodijuojamą tarybinį laikraštiniu stiliumi parašytą vedamąjį ir pranešimus apie socialistinės statybos laimėjimus, o klausytojai kvatojo, susiėmę už pilvų. Aišku, toks linksmu-

mas labai trukdė ir pačiam laikraštėlio skaitytojui, jis taip pat netrukdamo praplūpti juoku.

Užtat Vorošilskis ir po daugelio metų prisiminė kitą pokalbio fragmentą, savotiškas svarstybas, kaip iš komunistų išsivadavusioje Lietuvoje teksią įvesti konstitucinę monarchiją ir kas bus po to. Juk reikės rinkti karalių – ką? Vorošilskis siūlė į Lietuvos sostą pakviesti kunigaikštę Anną Radzivilówną, tuometinę Varšuvos Lelevelio licėjaus direktorę. Vis dėlto ji – kunigaikščių Radvilų palikuonė, tad gal tiks lietuviams. Venclova pritarė su sąlyga, kad jos vyras bus vietinis lietuvis. Galimas daiktas, šmaikštauja Vorošilskis, Venclova omenyje turėjo save. Brodskiu buvo pažadėta vyriausiojo karališkojo patarėjo vieta. Taip linksmai baigėsi Verbų sekmadienis.

Istorija trukdė, geografija padėjo

Ketvirtą valandą ryto iš balandžio 5-osios į 6-ąją Venclovos bute nakvojusius Vorošilskius pažadino skambutis. Kai išsigandusi Vorošilskio žmona Janina atidarė duris, kažkokie neišskūs asmenys pasiteiravo Venclovos. Girdi, atnešė jam kvietimą prisistatyti pagal karinio komisariato šaukimą į karinio parengimo stovyklą. Kaip atsargos karininkas Tomas turėjo pri-

sistatyti pagal šaukimo adresą. Vorošilskiai gerai kalbėjo rusiškai, tad galėjo sklandžiai paaiškinti, kad Venclovos bute nėra, o kur jis, neturi nė menkiausio supratimo. Aišku, nepasakė, kad jis liko nakvoti pas Čepaičius. Atėjusieji atstojo. Ar tikrai buvo iš karinio komisariato, o gal vykdė saugumo užduotį, taip ir liko neišaišku.

Nakties beldimas į duris Vorošilskiams nepakėlė ūpo, nes Vilniuje jie buvo apsistoję nelegaliai. Išaušus pirmadieniui priešpieť visa draugija vėl susirinko išlydėti Vorošilskius. Savo straipsnyje *Josifo Brodskio „Lietuviškasis divertismentas“* Venclova pateikė paskutinius to atsisveikinimo žodžius. Jau stovėdamas ant vagono laiptelių Vorošilskis tarė: „Na ką gi, Josifai, vis dėlto susitikome, nors istorija ir mėgino sukliudyti“. – „Geografija padėjo“, – atsakė Brodskis.

Vorošilskiai per Gardiną važiavo atgal į Lenkiją. Kuznicoje visi trys buvo smarkiai kratomi, apieškoti, tikrinta ar neišveža ko nors draustino. Kaip vėliau Venclovai sakė Vo-

Lietuvos Vytį, kuriam eilėraštyje skyrė Josifas Brodskis, jis galėjo matyti virš Šv. Dvasios bažnyčios durų

rošilskis, nors ir labai keista, bet kažką jis vis dėlto tada išsivežė. Galima numanyti, kad tai buvo J. Brodskio eilės, bet tai tik T. Venclovos spėjimas. Kad ir kaip ten būtų, į Varšuvą grįžęs Vorošilskis išvertė ir žurnale *Odra* išspausdino du Sovietų Sąjungoje nespausdintus Brodskio eilėraščius: *Stotelė dykumoje* ir *Dvi valandos baseine*. To žurnalo numerį nusiuntė į Leningradą Brodskiu. Vorošilskis vėliau parašė eilėraštyje *Sienos perėjimas*, kuriame tikriausiai atsispindi jo paties su žmona ir dukra patirti išpūdžiai. Jis taip pat parašė apsakymą, kuris vėliau pateko į jo *Istorijas*. Tai 1971 m. balandžio 5-ąją iš paties Brodskio lūpų Vilniuje ir Trakuose išgirsti pasakojimai, kaip sovietinis saugumas poetui siūlė bendradarbiauti. Apie tai dar bus proga papasakoti.

Sunkią valandą poetai buvo kartu

Lenkų poetai ir apskritai lenkai Brodskį žavėjo savo išdidžiu, nepriklausoma dvasia ir maištingumu, savybėmis, kuriomis pasižymėjo ir pats Brodskis. Galimas dalykas, teisūs tie jo kūrybos ir gyvenimo tyrinėtojai, kurie teigia, esą Brodskis maištingumo sėmėsi iš lenkų literatūros. Jei ir sėmėsi, tai ne

mažiau ir atidavė – atėjus laikui. Kai generolas Wojcechas Jeruzelskis, neįstengdamas sustabdyti plintančios *Solidarumo* įtakos, 1981 m. rudenį Lenkijoje įvedė karinę padėtį, priverstinėje emigracijoje buvęs Brodskis atsiliepė eilėraščiu *A Martial Law Carol*, dedikuotu poetams V. Vorošilskiu ir A. Dravičiui, kurie tuo metu kaip tik buvo įkalinti. Eilėrašties pasiekė adresatą: kažkas iš prižiūrėtojų įkišo laikraštį su šiuo eilėraščiu po lenkų poetų kameros durimis. Vorošilskis vėliau rašė, kad tai buvo viena išpūdingiausių jo gyvenimo akimirų: Brodskis sunkią valandą buvo su lenkų poetais ir lenkų tauta.

V. Vorošilskio nebėra tarp gyvųjų – jis mirė nuo vėžio tais pačiais 1996 metais kaip ir J. Brodskis. T. Venclovai pavyko kolegą aplankyti laisvos Lenkijos laikais, bet jau labai ligotą. Vorošilskio žmona Janina po vyro mirties netrukus žuvo po tramvajumi nelaimingo atsitikimo metu, o dukra Natalija pastaraisiais metais buvo Lenkijos kultūros atašė Maskvoje.

Lietuviškasis divertismentas

Tais pačiais metais, 1971-aisiais, kai Vilniuje susitiko trys poetai – Vorošilskis, Venclova ir Brodskis, pastarasis parašė *Lietuviškąjį divertismentą*, kuris dedikuotas Tomui Venclovai, susijęs ir su Vorošilskio aprašytu epizodu. Į šį ciklą, sudarytą iš septynių gana trumpų eilėraščių, taip pat pateko ir kiti Lietuvoje patirti išpūdžiai, Trakų, Kauno ir Palan-

gos įvaizdžiai. Tai literatūrinis Brodskio apsilankymų Lietuvoje įprasminimo rezultatas.

Rusų kalba eilėraštis išspausdintas J. Brodskio knygoje *Konec prekrasnoj epochi*, pasirodžiusioje 1977 m., dar po trejų metų jis pasirodė ir anglų kalba rinkinyje *A Part of Speech*. Jurgio Blekaičio išverstos eilės lietuviškai išspausdintos *Metmenų* 32 numeryje dar 1976-aisiais. Dabar šias eiles galima skaityti ir J. Brodskio knygoje *Vaidas į jūrą* (Vilnius, Vytury, 1999) rusų ir lietuvių kalbomis (vertė Gintaras Patackas).

Pasak T. Venclovos, *Lietuviškasis divertimentas* yra „lengvojo žanro“ eilės, bet toli gražu ne visiems lengvai įkandamos, kaip, beje, nėra paprasta ir visa Brodskio poezija. Tai gi būtini komentarai, kuriuos Venclova ir pateikė savo straipsnyje *Josifo Brodskio „Lietuviškasis divertimentas“*. Puiku, kai vienas poetas komentuoja kitą. Vieną kitą pastebėjimą pateiksime ir mes.

Brodskis savo lietuviškiems įspūdziams perteikti pasirinko – tai matyti ir iš pavadinimo – divertimento principą. Itališkai *divertimento*, prancūziškai *divertissement* reiškia pramogą, pasilinksminimą. Muzikoje tai yra pramoginio pobūdžio kūrinii rinkinys, tam tikras populis. Dramoje – iš atskirų numerių sudarytas vaidinimas, paprastai rodomas kaip spektaklio ar koncerto priedas. Nepaisant lengvabūdiško žanro ir tarsi antraeiliskumo, atlikėjams tai yra puiki galimybė pademonstruoti savo virtuoziskumą, gebėjimą tobulai valdyti savąjį instrumentą. Brodskis savo virtuoziskumu naudojasi visa jėga, o poetų jėga dažnai pasireiškia ypatingu minties reiškimo lengvumu, šiuo atveju net pavydėtiniu grakštumu, gebėjimu paprasčiausiose dalykuose išvelgti gilią prasmę ir visuotinumą.

Savo divertimento *Įžangoje* poetas jaučiasi (o gal ir yra) tarsi ateivis iš kiek kitokios civilizacijos. Todėl jis labai pastabus detalėms, smulkmenoms ir niuansams, kurie mums tiek įprasti, kad jei akis ir pastebi, tai sielos neužgauna. Poetui tai ne menkiečiai, kiekvienam pastebėtam daiktui, jo akį patraukusiai detalei ar reiškiniui jis randa deramą bei svarbią vietą.

Tai pasakojimas apie nepretenzingą pajūrio kraštą: savas aerouostas, telefonai, sniegas ir net žydai – taip pat savi. Pilkšvai ruda diktatoriaus vila. Poeto statula – tėvynę jis prilygino draugužei... Tai įžanga, kuriai užteko penkių eilučių, o likusiose dvylikoje autorius tarsi mėgaujasi šio krašto paprastu neįprastumu. Įžangą užbaigia tokia strofa:

*Pavasario diena. Debesija
ir balos, angelų gausybė,
aptūpusi gausių bažnyčių stogus.*

*Čia žmogus paverčiamas minios auka
ar vietinio baroko detale.*

(Vertė Gintaras Patackas)

Nuostabu, iš kokių paprastų dalykų gimsta poezija. Bažnyčios, angelų gausa, barokas – Vilniui identifiikuoti nereikia nė vardo. Ir, žinoma, balos. Nesupainios su joku kitu kraštu ir klimato juosta. Lieka pritari T. Venclovai, taikliai pastebėjusiam, kad *Lietuviškojo divertimento*, kaip ir paprastai Brodskio poezijos, esmė glūdi barokinių ir muzikinių motyvų derinyje.

Ir vis dėlto Brodskis nėra tas autorius, kurį vilioja tik kultūrinės ar etnografinės detalės – viskas daug

Po šias buvusio Vilniaus geto gatves yra vaikščiojęs Josifas Brodskis, ir tai atsispindi jo eilėraštyje „Liejyklos gatvė“

Josifas Brodskis

Nuotrauka iš Ramūno ir Eilės Katilių archyvo

sudėtingiau. Poetas yra keleivis, keliaujantis per dvasinių išgyvenimų seisminę juostą. Staigi ir visiškai netikėta reikšmių kaita, nuolatinis aukštos įtampos laukas verčia gyslose stipriau pulsuoti kraują. Tai ne tik atradimų, bet praradimų, gyvenimo lūžių ir katastrofų, esamų arba naujai grėsmių akivaizda, daugybę katastrofų patyrusio pasaulio parengtis apokalipsė.

Štai kad ir antrasis divertimento eilėraštis *Liejyklos gatvė*... Jei taip čia būt pavykę gimt prieš šimtą metų... Pro langą verias sodas ir dvibokštės (anot poeto, dvigalvės) Kotrynos bažnyčios kryžiai, geltonomis geto gatvėmis matyti stumiamas karutis, prikrautas skarmalų visokių... Mama, lornetas, žvilgsnis trikdė... Minkštam patale guli, svajoji apie tikras, o gal įsivaizduojamas, lenkaites paneles... Ir taip sulaukęs Pirmojo pasaulinio, kur nors Galicijoje kristum „za Veru, Caria, Otečestvo“ (už tikėjimą, carą, tėvynę)... Ė, ne, verčiau nuo „peisų“ išvadavus žandus mautį į Pasaulį Naują, nuo bangų supimo per laivo bortą vemiant į Atlantą...

Drastiška? Labai. Kelios būdingos Vilniaus senamiesčio detalės, išlaisvina tokią poeto širdyje glūdinčią energiją, kuri sudrasko laiko ir erdvės varžtus. Tokiai energijai reikėjo pritvinkti, ir tam prireikė viso ligotinio gyvenimo, fizinių ir dvasinių išgyvenimų patirties, kuriuos sustiprino rusų ir anglų poezija. Juk aišku, kad ne iš buitinių pozicijų turėtume vertinti poeto eiles.

Nuo „Neringos“ iki „Herbo“

Sunku, gal ir neįmanoma atsiširti norui – pagunda pernelyg didelė – pakelti poeto vedamą maršrutą. Iš Liejyklos gatvės einame į *Neringos* kavinę, nes jai skirtas vienas iš divertimento eilėraščių. Brodskis su savo Vilniaus bičiuliais *Neringoje* yra praleidęs ne vieną valandą. Beje, Ramūnas Katilius prisimena, kad 1966-aisiais, Brodskio pirmojo atvykimo į Vilnių metu, jie būtų lankęsi *Neringoje*. Aišku, vėlesniais metais to išvengti nebuvo įmanoma, nes 1959 m. atvėrusi duris *Neringa* visoje tuometinėje Sovietų Sąjungoje buvo ne šiaip kavinė, bet išskirtinis to meto kultūrinio gyvenimo reiškinys, intelektualų ir menininkų būrims bei diskusijų vieta. Žinoma, kiek apskritai totalitarinėje valstybėje buvo įmanomos laisvos diskusijos. Tačiau XX a. šeštojo ir septintojo dešimtmečių intelektualiniame gyvenime *Neringa* atliko reikšmingą vaidmenį, tad nėra ko stebėtis, kad pateko į Brodskio akiratį ir jo divertimentą.

Nėra lengva komentuoti eilėraš-

tį *Kavinė „Neringa“*, tad pasitelksime vertėją G. Patacką:

*Laikas įeina į Vilnių pro kavinės duris,
lydimas tarškesio indų, peilių ir šaukštų
ir erdvė, prisimerkusi kaip tvarkdarys,
nužvelgia jo pakaušį iš aukšto.*

Laiko ir erdvės įvaizdžiai, šios svarbiausios fizinio pasaulio komponentės, staiga užleidžia vietą padavėjai su *bliuzele batisto*, ne šiaip krutinančiai kojytes, bet kojytes, nukeltas nuo vietinio „futbolisto“ pečių... Aukšta ir žema, didinga ir menka čia pat, visai šalia, viskas persipynę – kaip čia galime neprisiminti Brodskio parodijų pagal Antiochą Kantemirą, kai patetišku tonu galima išreikšti banalybę. Išreikšti parodijuojant šio amžiaus poezijos, o gal ir paties gyvenimo, imitatorius.

Ištikimas pats sau poetas nuo pa-

davėjos krutinamų kojų skaitytoją bedidesnių pastangų veda prie *Herbo*, ketvirtojo ciklo eilėraščio, vadinasi, į istorijos erdves, kur asociacijos ryšiu susiję drakonų žudys šv. Jurgis ir Vytis. Istorinių asociacijų kelias atveda prie Vytauto, kurio žygius primena Vytis.

Jaučiama pagarba Lietuvos istorijai, o Brodskio poezijoje tai toli gražu nėra nuolat dovanojama privilegija. Prisiminkime kad ir eilutes iš ciklo *Sudie, mademuazele Veronika*:

*Rusų erelis, karūnos netekęs,
dabar į varną panašus.*

Į Dievo ausies geldelę

Kiekviename *Lietuviškojo divertimento* eilėraštyje Brodskis neleidžia skaitytojui nuobodžiauti ar bent prarasti budrumą, todėl sudomintas Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomu senu traktatu *Draugui filo-*

sufui apie maniją, melancholiją ir lenkišką kaltūną, netrunka savo įspūdzium pasidalyti su kitais. Jo žvilgsnį prikausto reptilijos, iš stiklo indo besiveržiančios į laisvę. *Dalelė moters pomaduota / užpuola klausų žodžių lavina / kaip penki pirštai utėlėtą kuodą*. Ir tai seno traktato sukelti poetiniai regėjimai, kur lenkiškas kaltūnas ir Zodiako ženklas yra tiek pat vertingi.

Šeštoji ciklo dalis *Palangen* (rusiškai parašytame eilėraštyje pavadinimas užrašytas lotyniškais raidėmis ir kažkodėl mūsų šalyje *Palanga* pavadinama vokiškai) prasideda galingu metaforiniu akordu: *Tikrai jūra į veidą pažvelgti dar gali dangui...* Ir čia pat – kontrastas: *o keleivis, sėdintis kopose, akis panarinęs, čiułpsi vyną...* Tarsi būtų karalius tremtinys, kurio namai išplėsti, o galvijai nuvaryti... Ir dabar prieš jį tik pasaulio pakraštys, ir žengti per vandenį stinga tikėjimo. Bibliinio masto sielos apokalipsė.

Septintojo dalyje *Dominikonai* (Brodskio parašyta – *Dominikanaj*) esame kviečiami pasukti iš važiuojamos gatvės į pusaklį skersgatvį ir užėiti į tuščią bažnyčią (iš eilėraščio pavadinimo aišku, į kurią), atsisėsti į suolą ir, kiek palaukus, į Dievo ausies geldelę, kurios nepasiekia dienos triukšmas, sukuždėti tik keturis skiemenis: *Atleiski man*.

Konjakas, gintaras ir Lietuva

Įdomu, kad lietuviškos tematikos Brodskio eilės prasideda nuo 1967 m. parašyto Palangai skirto eilėraščio. Jis neturi pavadinimo, todėl cituojamas pagal pirmąją eilutę:

*Коньяк в графине – цвета
янтаря,
что, в общем, для Литвы
симптоматично.
Коньяк вас превращает в
бунтаря.
Что не практично. Да, но
романтично.
Он сильно обрубаєт якоря
всему, что неподвижно и
статично.*

Nuolatinis kontrasto principas, kuriam ištikimas Brodskis, mūsų neapleidžia ir šiame nuostabiame eilėraštyje: kurorto sezonas baigėsi, lauko kavinų stalai riegos aperstis, prie bufeto užkriokė migtelėjęs rusas agronomas, labiau primenantis bylinų karžygį, pailsusį nuo įveikto kelio negandų. Ir tik sočios Palangos voverės dūksta, o prie fontano nepailsta glamonėtis Jūratė ir Kastytis. Šalis, epocha – spjauki ir ištrink... Rudeninė visų apleista Palanga poetui atrodė kaip geriausia pasaulyje vieta. Ir jei likimo lemta, kad širdis sustotų čia, lietuviškai rašytas nekrologas užimtų gal eilutes vos kelias. Pro debesį nušvistų saulė – tikriausiai atsisveikindama. O gal iš seno įpročio...

Dar pažymėsime, kad poeto eilutės *Коньяк в графине – цвета янтаря* (Konjakas grafinė – lyg gintaro šviesa) tapo savotiška vizitine kortele konjako reklamoje kai kurioms juo prekiaujančioms bendrovėms, nepamirštant paaiškinti, kad tikras konjakas – tai Prancūzijos privilegija, o kitoms šalims belieka tenkintis brendžio pavadinimu. J. Brodskio į pasaulį paleista poetinė metafora tokia gyvybinga, kad bent jau rusakalbiams konjako ir brendžio gerbėjams pasaulyje šis gėrimas asocijuojasi su gintaro spalva ir, žinoma, su Pabaltijū. Mat Lietuva ir Pabaltijys – jiems tarsi sinonimai.

Dvibokštė Šv. Kotrynos bažnyčia pateko į Josifo Brodskio poeziją

Bus daugiau

Pradžia Nr. 19

Skaudžiausia – savųjų išdavystė

Grįžkime į 1880-uosius, kai baigęs Lvovo universitetą Ivanas Franko ryžosi vykti į kaimą Bereziv Nižnij, nes tuo metu buvo atsidūręs išties nepavydėtinoje materialinėje padėtyje. Daugelis ligi tol jam palankių laikraščių ir žurnalų redakcijų I. Franko, kaip kairuoliui ir socialistui, radikaliu M. Dragomanovo sekėjui uždarė savo duris, nepriėmė spausdinti kūrinį. I. Franko beveik neturėjo pragyvenimo šaltinio. Nepasiekė jis ir kaimo, į kurį vyko, nes pakeliui buvo suimtas policijos. Ir štai kodėl.

Senąją Galicijos ir Lodomerijos karalystę turėjo aplankyti pats monarchas. Šiame dideles pajamas imperijos išdui teikiančiame krašte norėjo paminėti savo 50-metį ir taip jį pagerbti, o kartu patikrinti dislokuotos kariuomenės kovinę dvasią, kuri po Austrijos–Vengrijos karų buvo gerokai pašlijusi. Valdovui ne mažiau už kariuomenės reikalus rūpėjo ir Boryslavo verslovės, nes imperijos išda reikėjo nuolat papildyti naujomis įplaukais. Didelė jų dalis plaukė iš Galicijos.

Monarcho vizitui rengėsi ir Galicijos policija. Nepatikimi asmenys, kurie galėjo sudrumsti valdovo ir jo svitos kelionę į Galicijos ir Lodomerijos karalystę, turėjo būti izoliuoti. Dėl viso pikto. Buvo suimtas ir I. Franko, apkaltintas noru kurstyti kaimiečius prieš monarchą. Ivaną Franko kaip didžiausią nusikaltėlį etapu varė į gimtuosius Nahujevičius, ir tą metą rašytojas vėliau vadins vienu sunkiausių savo gyvenime.

Šį kartą rašytojo suėmimas truko tris mėnesius, tačiau ir paleistas iš kameros, Nahujevičiuose jis gyveno prižiūrimas policijos. Su pertrūkiais ten gyvens iki 1883 m. rudens. I. Franko nesijautė laisvas. Neturėjo teisės grįžti į Lvovą. Kokie ten kaimo darbai? Ganė arklis, net mėgino kurti komuną, į kurią stengėsi įtraukti panašaus likimo bendrus. Neišdegė, nes idealai realiaime gyvenime ne visuomet pasiteisina. Persirgo šiltine, laiškuose skundėsi, kad neturi paprasčiausios lempos, todėl vakarais negalės dirbti.

Skaudžiausia buvo patirti „savųjų“ išdavystę, nenorą spausdinti jo kūrinius. Laimei, padėjo pažangūs to meto lenkų leidiniai; juose buvo spausdinami I. Franko kūriniai. Sielos atgaiva buvo literatūra, ypač tuo metu rašoma apysaka *Boryslavas juokiasi*. Šis kūrinys buvo spausdinamas žurnale *Człom* (Pasaulis), kurį I. Franko leido su universiteto laikų draugu Ivanu Belejumi. Apysaka tęsė tą pačią temą, kuri buvo pradėta rutulioti apysakoje *Boa constrictor*; juo veikė kai kurie tie patys veikėjai. *Boryslavas juokiasi* tapo vienu žymiausių rašytojo kūrinių, nors nebuvo baigtas, nes nustojo eiti žurnalas *Człom*. Nebuvo, kas spausdina.

Nahujevičiuose konkursui, kurį paskelbė žurnalas *Zоря* (Aušra), jis rašo istorinį romaną *Zacharas Berkutas*. Per XIII a. kovų su mongolais-totoriais peripetijas I. Franko siekė parodyti ir savojo kelio ieškančios ukrainiečių tautos aktualius dalykus, visuome-

Ukrainiečių tautai jis tapo Moze ir Leonardu (3)

Tokį Mozę išvydome Lvovo Salomėjos Krušelnickajos nacionaliniame operos ir baletų teatre

nės sanklodos paieškų svarbą. Šis kūrinys turėjo žadinti tautos pasitikėjimą savo pačios jėgomis. Iš tiesų I. Franko romanas konkursą laimėjo, jo *Zacharas Berkutas* rašytojo vardą padarė žinomą ne tik Galicijoje, bet ir visoje Ukrainoje.

Imasi ukrainiečių literatūros istorijos

1883 m. rašytojas grįžta į Lvovą, bet neilgai trukus išvyksta į Ternopolščiną, ten Vikno kaime apsiima tvarkyti gana įdomios asmenybės – Ivano Fedorovičiaus archyvą. Buvęs Vienos parlamento narys, 1848 m. revoliucijos dalyvis – štai šio asmens biografiją ir apsiima parašyti I. Franko.

Iš Leipcigo ateina dar vienas užsakymas – parašyti ukrainiečių literatūros istoriją, tiesa, kaip priedą prie rusų literatūros. Tam reikia vykti į Rusijos imperijai priklausantį Kijevą, nes Lvove nepakanka medžiagos. Ši kelionė įvyko 1885 m. pavasarį. I. Franko važiavo kartu su Galicijos inteligentijos grupe, kuri vyko tvarkyti Taraso Ševčenkos kapą Kaneve. Mat Galicijos ukrainiečius pasiekė žinios, kad kapas apleistas – senas medinis kryžius supuvo ir nugriuvo, o netoliese gyvulus ganę pievienys jį tiesiog sukūreno. Galicijos ukrainiečiai už tokią nepagarbą tautos kobzariaus kapui savo spaudoje net buvo smarkiai kritikavę Kijevo ukrainiečius. Šie susirūpino kapu ir 1884 m. ant Taraso Ševčenkos kapo

pastatė gražų metalinį kryžių. Du to kryžiaus skersiniai simbolizavo dvi Dniepro upės vagos perskeltos Ukrainos dalis, atsidūrusias skirtingose imperijose. Tai štai šio kryžiaus ir kobzariaus kapo aplankyti vyko Galicijos inteligentai, kartu su jais – ir I. Franko.

Rašytojas turėjo ir kitą sumanyimą: buvo pasiryžęs rinkti lėšų naujam žurnalui *Zоря* steigti. Šiame žurnale savo kūrinius būtų spausdinę dešiniakrantės ir kairiakrantės Ukrainos literatai. Nereikėtų stebėtis, kad I. Franko tikėjosi tapti naujojo žurnalo redaktoriu. Nepavyko, nes jis buvo laikomas, šiandien sakytume, disidentu. Prie jo pavardės jau buvo prilipusi socialisto etiketė, todėl naująjį žurnalą perėmė 1873 m. įkurta T. Ševčenkos literatūros draugija. Ji 1893 m. peraugo į T. Ševčenkos mokslo draugiją ir tapo neoficialia ukrainiečių mokslo akademija, o žurnalas *Zоря* virto leidiniu *Литературно-науковий вісник*. Kaip čia galime neprisiminti, kad Jono Basanavičiaus įkurta Lietuvos mokslo draugija savo veiklos metus pradėjo skaičiuoti tik nuo 1907 m.

Tostai už Ukrainos suvienijimą

Bet grįžkime prie I. Franko kelionės į Kijevą peripetijų. Išskyrus moralinį palaikymą, finansinės paramos, kurios labiausiai tikėjosi, iš Kijevo *Hromados* rašytojas negavo. Tad jam nepavyko organizuoti sava-

rankiško literatūrinio žurnalo, nepasisekė aplankyti ir T. Ševčenkos kapo. Tą kartą tiesiog pristigo laiko, o kitų kartų jau nebebuvo. Tiesa, dar vieną kartą I. Franko atvyks į Kijevą, bet tai bus paskutinis kartas.

Tos dvi kelionės į Kijevą iš esmės pakeitė asmeninį I. Franko gyvenimą. Jis susipažino su Olga Choružinskaja, nusigyvenusios bajorų giminės palikuone. Baigusi kilmingų panelių institutą ir tuo metu likusi be tėvų gyveno ištekėjusios vyresniosios sesers šeimoje. Olga visa širdimi pamilo talentingąjį Galicijos rašytoją, nors giminaičiai tiek iš Choružinskių, tiek iš jaunojo pusės įspėjo gerai pamąstyti ryžantis didelėms gyvenimo permainoms. Merginos apsisprendimą lėmė tai, kad ji jautė galinti būti gera šio nepaprasto žmogaus žmona.

1886 m. Kijeve įvyko jų jungtuvės. Buvo keliamos taurės ne tik už jaunųjų laimę, bet ir už skirtingų imperijų sudėtyje buvusių dviejų Ukrainų suvienijimą. Taurių skimbčiojimas, o ypač skambūs tostai, netruko pasiekti žandarmerijos valdybos aukštų pareigūnų ausis, todėl iškart po jungtelių I. Franko teko išvykti iš Kijevo į Lvovą. Jam buvo uždrausta įvažiuoti į Rusijos imperiją.

Visos imperijos – pamotės

1887-ieji I. Franko kūryboje svarbūs tuo, kad išėjo pirmasis jo poezijos rinkinys *Nuo viršūnių ir žemumų*. Ukrainų literatūroje tai reiškė nys. Nuo tol I. Franko prigijo Taraso Ševčenkos idėjų tęsėjas, „antrojo kobzariaus“ vardas. Tais pačiais metais rašytojas dalyvavo laikraščio *Kurjer Warszawski* skelbtame konkurse – atsiuntė savo apysaką *Lelis ir Polelis*. Šioje lenkų kalba parašytoje apysakoje nagrinėjami lenkų ir ukrainiečių tautiniai tarpusavio santykiai, beje, apysaka ukrainų kalba pirmą kartą išspausdinta tik 1929 m.

I. Franko, pradėjęs dirbti lenkų liberalaus laikraščio *Kurjer Lwowski* reporteriu, sukėlė kai kurių patriotiškai nusiteikusių tautiečių nepasitenkinimą, nors šiame dienraštyje jis narpliojo tokius svarbius ukrainiečių tautai klausimus, kokių nedrįsdavo kelti valdžiai paklusni ukrainiečių spauda. 1889 m. I. Franko trečią kartą suimamas – už ryšius su Rusijos imperijoje gyvenančiais ukrainiečiais, – grupelė studentų atvyko į Lvovą aplankyti rašytoją. Jis buvo apkaltintas neleistinai ryšiais su svetimos valstybės piliečiais. Už tai – trys mėnesiai arešto. Skamba kaip pasityčiojimas, nes ta svetima valstybė I. Franko apskritai buvo uždraudusi įvažiuoti į savo teritoriją. Bet savo, t. y. Austrijos–Vengrijos imperija, taip pat jam buvo pamotė.

Politinės partijos lyderis

1890 m. I. Franko su Michailu Pavliuku įsteigia pirmą ukrainiečių politinę partiją. Jos programa *minimum*: steigti autonominę ukrainiečių sritį Rytų Galicijoje. Partija įsitraukė į kovą dėl vietos Vienos parlamente, bet tuo nesirengė tentintis. Programoje numatytas maksimalus siekis – sujungti dviejose imperijose esančias ukrainiečių žemes ir siekti visiškos Ukrainos nepriklausomybės.

Kaip politinės partijos lyderis I. Franko supranta, kad jam būtina įsigyti visavertį universiteto baigimo diplomą. Prisiminkime, jog dėl devynių mėnesių, praleistų kalėjimo kameroje, jis universitete nebaigė vieno semestro. Taigi apsisprendžia įvykdyti visus reikalavimus ir baigti mokslus. Deja, Lvovo universiteto senatas nesutiko, kad politiškai nepatikimas studentas tęstų studijas, todėl I. Franko trūkstantį studijų semestrą baigė 1875 m. atidarytame Černivcų universitete. Gavęs diplomą I. Franko įgijo teisę rengtis doktorantūrai, tačiau vėl ne Lvovo universitete, nors jame ir dėstė nemažai jį palaikiusių profesorius.

O katedros vedėju netapo

Į aspirantūrą I. Franko įstoja Vienos universitete. Ten jo rašomos disertacijos vadovu tampa žymus kalbininkas slavistas Vatroslavas Jagičius. Apgynęs mokslų daktaro disertaciją *Balaamas ir Joasafas: senovės krikščionybės dvasinis romanas ir jo literatūrinė istorija*, I. Franko grįžta į Lvovą ir tęsia reporterio darbą laikraštyje *Kurjer Lwowski*. 1894 m. miršta prof. Omeljanas Ogonovskis ir Lvovo universitete skelbiamas konkursas užimti rusų kalbos ir literatūros katedros vedėjo vietą. I. Franko pateikia dokumentus į katedros vedėjo vietą, jam buvo leista perskaityti būtiną pretendentui paskaitą Filologijos fakulteto senatui ir studentams. I. Franko skolinu fraku, kaip reikalavo tvarka, bet ukrainietiška raštais siuvinėtais marškiniais, paskaitoje analizavo T. Ševčenkos poemą *Samdinė* (Наймичка). Tai buvo tikras įvykis universiteto gyvenime, paskaitos pasisekimas didžiulis. Senatas pritaria, kad I. Franko užimtą katedros vedėjo pareigas. Tačiau imperatoriaus vietininkas Galicijoje grafas Badenį negalėjo leisti, kad kažkoks laikraščio reporteris, oficialiuose renginiuose pabrėžtinai vilkintis ukrainietiškus marškinius, užimtą katedrą sename ir garbingame Lvovo universitete. Švietimo ministerija nepatvirtino universiteto senato sprendimo skirti I. Franko katedros vedėju. Šio universiteto istorijoje tai buvo vienintelis atvejis, kai ministerija nepatvirtino senato sprendimo. Tai buvo ne šiaip išpuolis prieš I. Franko kaip asmenybę, bet atsiskleidė imperijos elito požiūris į ukrainiečių tautą ir kultūrą kaip „žemesnę“. Jos atstovai universitete nebuvo vietos.

Kaip matėme, rašytojo santykiai su Lvovo universitetu, kuriam po daugelio metų bus suteiktas Ivano Franko vardas, klostėsi sudėtingai. Tą patį galima pasakyti apie visą Galiciją: daugybė vietovių šiandien didžiuojasi, kad vienaip ar kitaip susijusios su šios asmenybės vardu, bet I. Franko laikais būtent tose vietose jis patyrė daugiausia pažeminimą, buvo ne karta suimamas, kalinamas, o paleistas į laisvę turėdavo gyventi prižiūrimas policijos. Ko gero, tokia visų genijų lemtis.

Kas toji mūza?

1895 m. I. Franko dalyvauja rinkimuose į Vienos parlamentą ir Galicijos senatą kaip vienas iš partijos, siekiančios ukrainiečių autonomijos, vadovų. Nei imperijos valdžia, nei lenkų šlėktos, Galicijoje turinčios savų tikslų, negalėjo sutikti su radikaliais ukrainiečių siekiais. Rinkimų kampaniją lydėjo ne tik, šiandien sakytume, „juodosios technologijos“, bet ir kruvini konfliktuojančių šalių susidūrimai, rinkimų rezultatų klasifikavimas. Teigiama, kad I. Franko rin-

kimuose laimėjo, bet priešiškos ukrainiečių tautiniam judėjimui jėgos padarė viską, kad tie rezultatai būtų sufalsifikuoti. I. Franko nepateko į Vienos parlamentą.

Atrodytų, kad literatūrinėje kūryboje jam sekėsi geriau, negu politinėje veikloje, bet ar taip pat manė pats I. Franko? 1896 m. išspausdinama jo lyrikos rinktinė *Nuvytę lapai*, kuriai prigijęs ir lyrinės dramos pavadinimas. Šiame rinkinyje esminis žodis – lyrika. Autorius atsiveria kaip neįgyvendintų jausmų, asmeninio gyvenimo laisvės ieškantis ir nerandantis lyrinis herojus. Bet, ar tokio herojaus tuo metu reikėjo daugumai skaitytojū? Visuomenėje įsitvirtinę visiškai kitoks I. Franko įvaizdis: jis ukrainiečių tautos Kameniaras, žodžio kūju daužantis imperijos ir obskurantizmo uolą, jis amžinas revoliucionierius, savo asmeninę laisvę aukojantis tautos ir visuomenės labui. Žodžiu, I. Franko sunku pabėgti nuo savo paties susikurto įvaizdžio, todėl jo lyrinį išgyvenimų knygą daug ką nuvylė: tauta ieškojo savojo laisvės kelio, rankose laikė sunkaus metalo kūjį, buvo pasiryžusi juo sudaužyti bet kokią uolą, o čia – kažkokia dekadentinė saldžiurūgštė lyrika... Įdomu, kas yra toji mūza, kuri Lvovo ponija, taip negailestingai žaidžianti poeto jausmais ir vedžiantį ją po poetinę plunksną?

I. Franko net teko teisintis, kad poezija nėra autobiografinių faktų rinkinys. Iš tikrųjų yra kitaip: toje lyrikoje atsispindi poeto jausminio gyvenimo biografija, sudėtingai klostęsis asmeninis, šeimyninis gyvenimas, kurio subtilius niuansus galbūt geriausiai galėtų išaiškinti senelis Zigmundas Froidas arba itin geras I. Franko biografijos žinovas. Kadangi mes negalime konkuruoti nei su vienu, nei su kitu, riboja ir rašymo apimtis, pasitenkinsime apibendrinimu: pasiūla šį kartą ne visai atitiko paklausos alkį. Beje, literatūros istorikai *Nuvytusiems lapams* skiria itin reikšmingą vietą.

Prekyba moterimis

Atkreipsime dėmesį į dar vieną ir visai naują temą, kurios ėmėsi I. Franko. Šios temos apskritai vengė to meto literatūra. Kaip laikraščio *Kurjer Lwowski* reporteris I. Franko galėjo prisiliesti prie pačių aštriausių to meto visuomenės piktžaidžių. Gera proga priminti apie vieną iš XIX a. pabaigos Galicijos gyvenimo skaudulių.

Negailestingai eksploatuojami ėmė sekti Galicijos žemės turtai –

nafta ir kalnų vaškas (ozokeritas). Užtat atsirado paklausa visai kitokio pobūdžio „prekei“.

Į Europos valstybes, Šiaurės Ameriką, taip pat Rytų kraštus buvo išvežta šimtai tūkstančių Galicijos merginų ir moterų. Jos buvo viliojamos gerai apmokamu darbu, puikiomis gyvenimo sąlygomis ir galimybėmis, kurios atsivers vos tik peržengus Austrijos–Vengrijos imperijos sieną. Itin didelė moterų paklausa buvo Indijoje, kur kolonijinė Didžiosios Britanijos kariuomenė vykdė karinius veiksmus. Regis, nelabai sekėsi rasti kitų priemonių britų karinei dvasiai palaikyti. Tikrovė buvo tokia, kad patiklios silpnosios lyties atstovės dažniausiai atsidurdavo viešnamiuose tikroje vergovėje. Tačiau Galicijoje veikė moterų ir merginų verbavimo punktai, apskreivios sugėbėjo užkalti neblogą pinigą.

Tai štai I. Franko pirmasis iš mirties taško išklabino temą, kurios ligi tol stengėsi nepastebėti save gerbianti visuomenė. Keista pagalvojus, kad jei ne I. Franko 1882 m. lenkų kalba parašyta apysaka *Dla ogniska domowego* (Šeimos židiniui), išspausdinta rašytojo įkurtojoje serijoje *Literatūrinė-mokslinė biblioteka*, tai ši Galicijos gyvenimo piktžaidė galėjo taip ir likti neužfiksuota literatūroje. Joks leidinys nesiryžo spausdinti šios apysakos, nes rašytojas ėmėsi temos, kurios literatūroje ligi tol niekas nesiryžo narplioti.

Nušalintas

1897 m. Vienos laikraštyje *Die Zeit* pasirodė kontraversiškas I. Franko straipsnis apie Adomą Mickevičių *Ein Dichter des Verrates* (Išdavystės poetas). Straipsnis sukėlė tokią lenkų šovinistų pasipiktinimo audrą, kad autorius iškart neteko darbo laikraštyje *Kurjer Lwowski*. Negana to, jam buvo grasinama fiziniu susidorojimu.

Tai buvo toli gražu ne visi nemalonumai, tuo metu užgriuvę I. Franko. Dalyvaudamas rinkimuose į Vienos parlamentą ir Galicijos seimą kaip radikalios ukrainiečių partijos lyderis jis patyrė dar vieną skaudų pralaimėjimą, o šito nepakenčia pirmiausia bendražygiai. I. Franko buvo priverstas pasitraukti iš politinės veiklos. 1898 m. be jo apsieita minint Galicijos revoliucijos ir baudžios panaikinimo 50-metį, nepasigesta minint ukrainiečių išsivadujamosios kovos, vadovaujant Bogdanui Chmelnickiui, 250-ąsias metines. Visa tai dar galima suprasti ir gal net

Buvusi Galicijos ir Lodomerijos karalystės Senato rūmų posėdžių salė dabar yra Lvovo nacionalinio I. Franko universiteto centrinių rūmų svarbiausių iškilnių vieta

pateisinti, tačiau kai žymiausias Galicijos ukrainiečių rašytojas nepakviečiamas minėti naujosios ukrainiečių literatūros pradininko Ivano Kotliarevskio *Eneidos* 100-mečio jubiliejaus, galima pamanyti, kad I. Franko gyvas laidojamas. Vis dėlto tai veikia vaizdinga metafora, nes politinė veikla nusivylęs ir faktiškai nuo jos nušalintas I. Franko atsideda itin aktyviai literatūrinei ir literatūrologinei veiklai. Vienas po kito bus leidžiami jo iš kitų kalbų ir ukrainiečių kalbą išversti kūriniai. I. Franko potencialas sunkiai suvokiamas, jis mokėjo 17 kalbų, buvo nepaprastai darbštus ir kūrybingas, tad ukrainiečių literatūrą praturtino ne tik savo paties originaliais kūriniais, bet ir pasaulinės literatūros šedevrų vertimais. Tačiau visuomeniniame gyvenime tuo metu jis tarsi buvo šešėlyje.

Kai Kameniaras tautoje virsta Moze

I. Franko ištraukė iš savotiškos nebūties vėl į dienos šviesą jaunoji ukrainiečių karta. Ji pasiekė, kad kartu su I. Kotliarevskio *Eneidos* 100-mečiu būtų minimos ir I. Franko literatūrinės veiklos 25-metis. Buvo padėta nemažai pastangų, bet rezultatas akivaizdus: Galicija prisiminė turinti savo didį rašytoją, nors jis pats savęs tokiu gal ir nelaikė. Bent jau jubiliejinuose renginiuose rasdavo progos pabrėžti: jis esąs įsitikinęs, kad ne-

daug jo sukurtų kūrinių pasieks būsimąsias kartas.

Sunku pasakyti, ar šiuo požiūriu I. Franko buvo nuoširdus, o gal kuklumą laikė gero tono ženklą, bet mes sau leisime nesutikti su tokia kategoriška nuomone. Praeis septyneri metai ir 1905 m. I. Franko parašys poemą *Moze*, kuri įeis į ukrainiečių literatūros lobyną kaip vienas reikšmingiausių kūrinių. Pasinaudodamas bibliiniu siužetu I. Franko nutiesia viltingą ukrainiečių tautos kelią iš vergovės į laisvę. Ši vizija tokia stipri ir taip talentingai įprasminama poemoje, kad Ivanui Franko ukrainiečių tautoje prigija Mozės vardas. Kameniaras tautos sąmonėje virsta Moze, vedančiu savo tautą iš dvasinės vergovės į laisvės šalį.

I. Franko 150-ųjų gimimo metinių tarptautinio kongreso dalyviams kultūrinėje programoje Lvovo nacionaliniame Salomėjos Krušelnickajos operos ir baleto teatre buvo parodyta opera *Moze*, 2001 m. sukurta pagal I. Franko to paties pavadinimo poemą. Operos autorius – žymus kompozitorius Miroslavas Skorikas (Myroslav Skoryk), jos pastatymą rėmė Šventasis Tėvas Jonas Paulius II.

M. Skorikas gimė 1938 m. Lvove, 1945 m. pradėjo eiti į muzikos mokyklos pirmąją klasę, o po dvejų metų susipažino su plačiuoju Sibiru, į kurį su tėvais buvo išvežtas kaip ir daugybė kitų Vakarų ukrainiečių. Po Stalino mirties šeima grįžo į tėvynę. Būsimasis kompozitorius ir muzikologas ėmė studijuoti Lvovo konservatorijoje. 1960–1963 m. tęsė studijas P. Čaikovskio konservatorijoje Maskvoje, buvo Dmitrijaus Kabalevskio mokinys. Grįžęs į Ukrainą dėstė Lvovo ir Kijevo konservatorijose, 1985 m. tapo profesoriumi. Tarp jo studentų yra nemažai dabar jau garsių kompozitorių; tobulinosi ir lietuvis Osvaldas Balakauskas.

M. Skorikas šiandien yra vienas žymiausių Ukrainos kompozitorių, prestižinės T. Ševčenkos premijos laureatas, Ukrainos liaudies artistas. Jo daugybės kūrinių nevardysime, tik pasakysime, kad 1967 m. jis parašė vienaveiksmį baletą *Kamenjari*, o 2001 m. – operą *Moze*. Tai I. Franko temos kūriniai kompozitoriaus kūryboje. Parašė romansų pagal Taraso Ševčenkos tekstus, siuitą *Akmeninis valdovas* pagal Lesios Ukrainkos kūrinį. Be to, 1964 m. parašė didelį muzikinį kūrinių solistui, chorui ir orkestrui *Žmogus* pagal Eduardo Mieželaičio to paties pavadinimo poemą.

Galėjome įvertinti M. Skoriko operą *Moze*. Tai didingas epinis muzikinis kūrinys, kuriuo teisėtai gali didžiuotis Lvovo nacionalinis operos ir baleto teatras ir dabartinės Ukrainos kultūra.

Gyvas tautos darbuose

I. Franko, įkopusio į šeštą gyvenimo dešimtmetį, jėgos sparčiai seko. 1908 m. rašytoją ištiko paralyžius. Jis nebevaldė rankų, gydytojai žadėjo blogiausias pasekmes. Viso gyvenimo nepritekliai nepaėjo be pėdsako. Tačiau rašytojas dirbo ir gulėdamas sunkios ligos patale: vertė knygas, rašė literatūrologinius straipsnius.

1913 m. Galicijoje iškilmingai buvo pažymėtas I. Franko literatūros, politinės ir visuomeninės veiklos 40-metis. Tai buvo savotiška ir visai neatsitiktinė sąsąuka su bibliiniu Moze, 40 metų iš Egipto vergovės per dykumą vedusio žydų tautą. Ukrainiečių tautai siekiant laisvės toks Moze buvo Ivanas Franko.

Pirmojo pasaulinio karo metais Lvovą užėmė generolo Brusilovo kariuomenė. Rusijos kariai Galicijoje elgėsi kaip tikri okupantai: uždarė visas ukrainiečių organizacijas ir institucijas, išplėšė jų turta, o nespėjusių pasitraukti ukrainiečių veikėjų laukė tremtis į Rusijos gilumą.

I. Franko namai Lvove faktiškai buvo paversti kareivinėmis, ten įkurdinta 200 kareivių. Šeiminkui, pasaulinio garso rašytojui, savo paties namuose neliko vietos. Jo du sūnus kovojo fronte (vienas sūnus – Andrejus – mirė 1913 m. epilepsijos priepuolio metu), dukterė dar prieš karą išvyko į Kijevo pas motinos artimuosius, ir rašytojas liko vienas. Paskutines gyvenimo dienas buvo priverstas praleisti Lvovo ukrainiečių įrengtoje sužeistų šaulių prieglaudoje.

1916 m. gegužės 28 d. Ivanas Franko mirė. Lvove I. Franko buvo laidojamas, kaip nė vienas ukrainietis iki jo. Tauta atsiveikino su savuoju Moze. Ir išties kaip biblinis Moze jis vedė savo ukrainiečių tautą sunkiu savivokos keliu, suteikęs jai nemirtingų literatūros šedevrų ir intelektualinių galių, kokiomis galėtų didžiuotis bet kuri šios žemės tauta. Tiesa, Lvovo garbingiausiose Ličiakivsko kapinėse rašytojo palaikai iš pradžių buvo palaidoti svetimoje vietoje, ir tik po penkerių metų jam pavyko iškovoti tikrąją amžino poilsio vietą. Šiandien toje Ličiakivsko kapinių vietoje galima išvysti masvią uolą, kurią plieno kūju daužo iš bronzos išlietas Kameniaras – Ukrainos laisvės ir nepriklausomybės simbolis. Amžinasis laisvės šauklys dirba savo monotonišką, bet būtiną kasdienį darbą. Tai rašytojo ir amžino kovotojo įvaizdis, giliai įsitvirtinęs ukrainiečių tautoje.

Bus daugiau

Ir dabar vykstančiose guculų mugėse tarp tradicinių liaudies meno dirbinių galima išvysti Taraso Ševčenkos ir Ivano Franko portretų

Atsakomybė tėvui, žmogui ir savo tautai

Lapkričio 17-ąją netekome miškininkystės mokslo veterano, visuomenininko, Akademinio skautų sąjūdžio bene vyriausio nario Lietuvoje dr. Algirdo Končiaus (1915 06 06 – 2006 11 17), be kurio sunku, o gal ir neįmanoma, įsivaizduoti pastarųjų penkerių ar šešerių *Mokslo Lietuvos* redakcijos veiklos metų. Kai rašoma apie žmogų atsisveikinant, įprasta dėstyti jo gyvenimo faktus, priminti svarbiausius jo profesinės, mokslinės ir visuomeninės veiklos įvykius. Ko gero, to labiausiai reikia ir skaitytojui, tačiau dėstyti biografines tiesas apie Algirdą Končių bent kol kas, šią dar vis geliančią sukrėtimo akimirką, negalime, nes atrodytų, kad pasirenkame paprasčiausią ir mažiausiai pastangų reikalaujantį kelią.

Algirdas Končius buvo ta mūsų bendro kūrybinio gyvenimo dalis, kurios niekas nepakeis. Buvo mūsų draugas, bičiulis ir bendramintis, mokėjęs pasidžiaugti viena kita mūsų darbo sėkme, palaikyti, kai būdavo nesuprasti. Pasaulis ne toks geranoriškas ir atlapaširdis, kaip norėtusi, žvirbliu išskridęs spausdintas žodis kartais atbaubdavo įtūžusiu jaučiu, o tada ir nusivirdavo rankos. Užtat kokia paguoda būdavo į redakciją, kaip į savo dvasios namus, užėjusio Algirdo Končiaus žodžiai: „Vakar perskaičiau visą laikraščio numerį. Radau daug mane dominančių ir jaudinančių dalykų, daug savo buvusių ir esamų pažįstamų minčių. Perskaitęs visą naktį negalėjau užmigti – galvojau...“

Negalėjo užmigti, nes laikraštį skaitė ne akimis, bet širdimi. Daugelis straipsnių, kurie kitam praslysdavo pro akis, šį toli gražu nebejauną žmogų versdavo mąstyti, mintimis bendrauti su gerais pažįstamais ar tik atsitiktinai jo gyvenimo kelyje stabtelėjusiais žmonėmis. Svarbiausia, kad tie žmonės Algirdui Končiui buvo įdomūs, reikšmingi, dažniausiai apie kiekvieną jis pats mums galėdavo papasakoti įdomiausių nutikimų, nes buvo stebėtinai pastabus žmogus ir įdomus pasakotojas. Tik, ar visados turėjo pakankamai sau lygių klausytojų?.. Lygių ne gyvenimišką patirtimi ar erudicija – tai vargu ar būtų įmanoma, bet tokiu pat dėmesiu pašnekovui, gebėjimu išgirsti tai, kas svarbu, esminga ir ko, galimas dalykas, niekur daugiau negalėtume išgirsti.

Nekyla nė menkiausias abejonės, kad Algirdas Končius jaunystė-

je ir brandžiame amžiuje per akis turėjo tokių draugų, bičiulių ir puikių pašnekovų. Metams bėgant, jų likdavo vis mažiau, Algirdas Končius jautėsi ilgaamžiu. Pagaliau pastaraisiais metais judėjimo laisvę, vadinasi, ir galimybę bendrauti su įvairiais žmonėmis, A. Končiui varžė pašlijusi sveikata. Mažiau užsukdavo ir į redakciją. Mes jo labai pasigedavome.

Prieš tai užbėgdavo, kaip pats sakydavo, minutei kitai eidamas pro šalį J. Basanavičiaus gatve. Jam rūpėdavo persimesti žodžiu ar keliais, tiesiog pasiteirauti, kaip mums sekasi. Iš pradžių jausdavosi nejaukiai, kaip bet kuris delikatus žmogus, kuriam atrodo, kad jis lyg ir trukdo užsiėmusiems žmonėms. Pasisveikino, mato, kad visi dirba, tad jau bėgsias. Bent kelis kartus atkakliau paprašytas vis dėlto prisėsdavo – minutėlei. Bet ta minutėlė virsdavo valanda, ar keliomis. Gerdavome arbatą, o kalbos A. Končiui niekad nepristigdavo. Jo svarbiausia tema buvo tėvo fizikos profesoriaus Igno Končiaus (1886–1975 m.) gyvenimas, veikla, o aplink tėvą sukdamosi ir daugybė kitų asmenų bei gyvenimo reiškinių. Visa tai Algirdo Končiaus atmintyje ir apmąstymuose įgydavo ypatingą autentišką vertę. Pagaliau ir paties Igno Končiaus asmenybė sūnaus pasakojimuose yra tokia gyva, nenusaldinta ir dramatiška, kaip ir visas XX amžius, per kurį jam teko ne šiaip žingsniuoti, bet dalyvauti labai svarbiuose įvykiuose, net istorijos kataklizmuose. Igno Končiui teko išgyventi du pasaulinius karus ir jų padarinius – su savo šeima ir jos netekus. Ne kartą ir ne du ragavo pabėgėlio duonos. Nedaug trūko, kad Červenės aukų sąrašė būtų atsiradusi ir profesorius Igno Končiaus pavardė – išgelbėjo beveik stebuklas. Sunkiausiose gyvenimo aplinkybėse beveik visada rasdavo būdų ir kitiems padėti. O kiek nuveikta mokant, ugdat ir lavinant jaunąją kartą... Ištisai epocha lietuvių tautos gyvenime.

Profesoriaus sūnui Algirdui Končiui atrodė labai svarbu, jog visa gyvenimiškoji ir istorijos patirtis

Akademinio skautų sąjūdžio veteranas dr. Algirdas Končius su Profesoriaus Igno Končiaus vardinės premijos 2002–2003 m. semestru gauti laureate Jurgita Čyviene; šių metų gruodžio 15 d. ji gins mokslų daktaro disertaciją

nenugrimztų į užmarštį. Tad jis darė viską, kad ta tautos atmintis būtų tvari ir išliktų kaip didis tautos užgventas turtas. Padarė visa, ką galėjo, ir dar daugiau, kad tėvo darbai ir siekiai būtų išspausdinti žinomi, žmonėms suprantami ir vertinami. Per tėvo darbus Algirdas Končius siekė parodyti ir visos tautos šviesiausių žmonių pastangas, siekius, suvokė būtinybę mums priartinti tą istorijos dvelksmą, kuris kai kam jau atrodo gūdi praeitis – nelabai įdomi, neverta prisiminti. A. Končius manė priešingai. Kaip tikrą inteligentą ir labai talpią širdies žmogų jį jaudino visa, kas tikra ir eina iš pačių tautos gelmių. Štai toms tikrosioms vertybėms jis buvo labai pagavus, mokėdavo ir kitus užkrėsti.

Prisimenu gal net kelis kartus jo pasakotą vaizdą iš 1918-ųjų. Ne pats

Algirdas Končius buvo liudininkas, nes jam tebuvo treji, bet kažkuris jo giminaičių, pavardę reikėtų pasitikslinti. Prie savanorių šaukimo punkto, kažkur Žemaitijoje, būriuojasi grupelė kaimiečių žemaičių, šnekučiuojasi. Netoliese stoviniuota iš kitų vargingumu išsiskiriantis žmogelis, vos ne pančiu persijuosęs, su tarbele rankose, kurioje tikriausiai yra lašinių bryzelis ir duonos gabalas. „Kas esi, kur išsiruošei?“ – buvo paklaustas. „Atėjau tėvynės ginti“, – atsako oriai.

Matau, kaip Algirdas pasakodamas nenulaikė ašarų, nes mato daugiau, negu kitas klausydamasis gali pamatyti. Visą gyvenimą tas žemaitis arė ir sėjo žemę, gal niekada nebuvo nukakęs toliau savo parapijos, apie tėvynę jokioje mokykloje jam niekas nepasakojo, nes vargiai jis buvo tokią lankęs. O ir caro mokyklose ne apie Lietuvą ir Žemaitiją būtų girdėjęs, bet apie visai kitą tėvynę. Savo ji buvo iš tautos atimta, stropiai trinama iš atminties. Bet užtenka pūstelėti gaivesniam vėjui ir šiam didesnių mokslų nekrimtusiam žemaičiui reikia tėvynės, jis pasiryžęs ginti savo valstybę, nors šios istorija skaičiuojama dar tik dienomis, net ne mėnesiais.

Algirdui Končiui tas žemaitis žmogelis yra gražiausias pavyzdys, koks turi būti gimtojo krašto žmogus. Jis ir yra žemaičių ir Lietuvos simbolis, atvira širdimi einantis ne gauti, bet duoti Tėvynei. Pats Algirdas jautė didžiulę atsakomybę savo kraštui ir šaliai, nors niekada tiesmukai apie tai nekalbėjo. Ta atsakomybė buvo persmelktos jo gyvenimo nuostatos. Pamenu, kalbėjome apie tarpukario laikinąją sostinę Kauną. A. Končius dalijosi prisiminimais, savo akimis matytai vaizdais. Spalvingos smulkmenos ypač jaudino klausytojus ir patį pasakotoją, o tarp daugelio kitų įdomių dalykų, prisimenu vieną tokį.

Vaikščiodami po miestą kauniečiai dažnai mūvėdavo kaliošais, o at-

eidami į svečius tuos kaliošus nusiėdavo ir palikdavo prieškambarėje. Kad išėdami nesupainiotų kam kurie kaliošai priklauso, dažnai savuosius pažymėdavo inicialais ar kitais ženklais. Ne išimtis būdavo ir karininkai. Tai štai dėl tų karininkų kartą redakcijoje kilo didelė diskusija su mūsų bičiuliu A. Končiumi. Paprastai prieš spausdindami tekstus, juos parodydavome A. Končiui, kaip ir bet kuriam kitam autoriui ar kalbinamajam asmeniui. Su A. Končiumi tie, jau parašytų tekstų, nagrinėjimai kartais virsdavo ištisomis diskusijomis. Vėliau praturtėdavo ir tekstai, nes galėdavome juos papildyti naujais faktais bei pastabomis.

Po vieno iš tokių rašinių aptarimo atsisveikinome su A. Končiumi, bet kitą rytą jis skambina ir sako negalėjęs ramiai miegoti dėl tų kaliošų. Jį jaudino ta vieta, kur rašėme, kad ir karininkai kartais avėdavę kaliošus. Mat dalis Kauno šaligatvių buvo mediniai, o smarkiau palijūs po medinėmis šaligatvių lentomis žliugsėdavo vanduo. Todėl, norint nesuslapti batų, neapsitaškyti kelnų, tekdavo avėti kaliošus. Vis dėlto A. Končių labai jaudino ta rašinio vieta, kur buvo visa tai aprašyta: ar skaitytojas teisingai supras, ar nebus sukompromituota Lietuvos tarpukario karininkija. Europietis už galvos susiims: kokia sostinė, kokie karininkai, kad vaikščiodavo su kaliošais.

Diskusija su A. Končiumi tęsėsi jau redakcijoje. Mūsų pozicija vėliau buvo tokia: ne vieno Kauno šaligatviai to meto Europoje buvo mediniai, tad vanduo po lentomis žliugsėdavo ir kituose garbinguose miestuose. Spalvinga detalė – karininkams, norėjusiems apsaugoti uniformą, kartais tekdavo eiti ir su kaliošais. Ji suteikia to meto įvykiams kolorito ir autentiškumo. Mūsų skaitytojais, neatlaidūs menkiausiam netikslumui, vertina autentiškumą... Tą kartą A. Končiaus, regis, neįtikinome, bet atėjęs po kelių dienų sutiko su redakcijos pozicija: jei siekiame autentiškumo, tikrovės lakuoti nereikėtų.

Vis dėlto istorija su kaliošais, kaip ir daugelis kitų panašių dalykų, į mūsų rašinius nepateko, nes A. Končius visais įmanomais būdais priešinosi, kad mūsų rašinių akcentai tektų jo paties asmenybei. Apie tėvą – taip, prašome rašyti, bet ne apie jį, Algirdą, nes jis nesąs joks herojus, tad nenorėtų figūruoti tarp svarbiausių rašinio veikėjų. Mūsų mielas draugas tarsi ištirpdavo savo tėvo paveikslė, o juk jį ir stengėms kurti iš sūnaus pasakojimų. Ateis laikas tą portretą kurti iš dokumentų, bet mums atrodė labai svarbu užfiksuoti, įtvirtinti autentiškus paties Algirdo prisiminimus ir jo poziciją.

Jei tektų rasti kelis esminius žodžius, būtinus šiam žmogui apibūdinti, drįsčiau siūlyti štai šiuos: atsakomybė, inteligentiškumas, erudicija, meilė žmogui ir savo tautai. Žinoma, tai pirmą į galvą šovę žodžiai. Matyt, gerai pagalvojus, tikriausiai iškiltų naujų ir daug tikslesnių. Vertino žmogų ne pagal jo politinius ar religinius įsitikinimus, tautybę, bet pagal tai, kaip žmoguje reiškiasi žmogiškumas įvairiausiomis gyvenimo aplinkybėmis. Ko gero, tokios pat buvo ir jo tėvo profesoriaus Igno Končiaus nuostatos, bent jau toks įspūdis susidarė klausantis Algirdo Končiaus pasakojimų. Apskritai joms nebuvo pabaigos, nebent sveikatai pašlijus pasakotojui pristigdavo jėgų.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Akademinio skautų sąjūdžio Vydūno fondo rengiamuose Vincės Jonuškaitės-Zaunienės jaunųjų vokališčių konkursuose visada dalyvaudavo dr. Algirdas Končius; kairėje – doc. Aušros Stasiūnaitės vadovaujama 2003 m. II vietos laimėtoja Lina Urniežūtė-Volfienė

Prof. Gediminas DAVULIS

Ankstesniame Mokslo Lietuvos numeryje (Nr. 20(354)) skelbtame Gedimino Davulio straipsnyje *Apie habilitacijos procedūrą* ne visai tiksliai atspindėtas autoriaus požiūris. Autorius nemano, jog turėtų būti keli skirtingo lygio profesorių vardai. Šis vardas turėtų būti vienas ir suteikiamas aukščiausios kvalifikacijos universiteto dėstytojams ir tarptautinio lygio mokslininkams, esant toms pačioms finansinėms aplinkybėms, t. y. neturėtų būti tik pedagoginis vardas. Tačiau reikalavimai profesorius pareigoms turėtų būti diferencijuojami atsižvelgiant į darbo pobūdį, t. y. šias pareigas galėtų užimti tiek pedagoginį, tiek mokslo darbą dirbantis asmuo. Nors šie reikalavimai dėstytojams ir mokslo darbuotojams diferencijuojami pagal darbo pobūdį, jie turėtų būti ekvivalentiški. Dažniausiai darbo stažas yra svarbus darbuotojo kvalifikacijos rodiklis, kuris turi ypatingą reikšmę dirbant dėstytojo darbą. Todėl 10 metų pedagoginio darbo stažo (dirbant visą etatą) reikalavimas universiteto dėstytojui profesorius pareigoms užimti yra pagrįstas ir racionalus. Taip pat būtų pagrįstas reikalavimas išleisti vadovėlių (be bendraautorijų), kuris būtų originalus kuria nors prasme, o ne jau esamų vadovėlių kompiliacija. Jis galėtų išsiskirti kitokiu medžiagos pateikimo būdu, dėstomos medžiagos traktavimu, kuris būtų pagrįstas paties vadovėlio autoriaus atliktais moksliniais tyrimais. Taigi dėstytojas, pretenduojantis į profesorius pareigas, turėtų būti ir pakankamai aukšto lygio mokslininkas, kurio darbai skelbiami prestižiniuose šalies ir užsienio leidiniuose. Pretendentas, siekiantis profesorius pareigų, turėtų pateikti ir savo mokslo darbų apibendrinimą, nurodydamas, kokias problemas jis sprendė. Pretenduodamas užimti profesorius pareigas asmuo turėtų pateikti bent 8 straipsnius, publikuotus leidiniuose, referuojamuose tarptautinėse duomenų bazėse, iš kurių bent 2–ISI duomenų bazėse. Ne mažiau kaip 4 straipsniai turėtų būti paskelbti užsienio leidiniuose.

Mokslo darbuotojas, siekiantis užimti profesorius pareigas, turėtų būti išsprendęs mokslui reikšmingą problemą ir paskelbęs ne mažiau kaip 15 ar 20 mokslo straipsnių tarptautinėse duomenų bazėse recenzuojamuose leidiniuose, iš kurių 3–5 straipsniai – ISI duomenų bazėse ir ne mažiau kaip pusę straipsnių užsienio leidiniuose. Pretendentas paruošia ir habilitacinę darbą, kuriame nurodoma, kokią

mokslo problemą jis yra išsprendęs ir kokie gauti rezultatai, arba paskelbęs monografiją, kurioje apibendrinami paskelbti darbai.

Diskusijų klausimas – ar reikalinga habilitacinė procedūra pirmą kartą pretenduojantiems į profesorius pareigas. Manytume, kad ji nebūtina. Tačiau tam reikalingi la-

mus, bet ne visu, o, tarkime, 0,25 etatu.

Taigi reikėtų sugriežtinti reikalavimus tiems, kurie nori užimti profesorius pareigas, nes dabartinius reikalavimus atitinka ir tarptautinio lygio mokslininkai, ir vietinės reikšmės autoritetai. Todėl labai skirtingo lygio pretendentai ga-

Gedimino Zemlicko nuotrauka

APIE MOKSLO IR STUDIJŲ SISTEMOS REFORMĄ

Susimąstymas...

bai aiškūs ir griežtai apibrėžti reikalavimai. Galimas tokių reikalavimų variantas yra pateiktas aukščiau. Antra vertus, speciali pastoviai veikianti ekspertų komisija, pavyzdžiui, įsteigta prie Švietimo ir mokslo ministerijos, turėtų kontroliuoti, ar asmuo, pretenduojantis į profesorius pareigas, atitinka nustatytus reikalavimus.

Siūlomas reikalavimų profesorius pareigoms diferencijavimas tarp dėstytojų ir mokslo darbuotojų yra tiesiog būtinas, atsižvelgiant į universitetų pedagogų darbo krūvį, kai jie tik trečdali savo laiko gali skirti moksliniam darbui. Manome, kad jis turės prasmės net ir tu atveju, kai pedagoginis krūvis taps civilizuotu, kadangi žmonijai polinkiai ir sugebėjimai tam tikro pobūdžio darbui yra skirtingi. Nereikėtų užkirsti kelią pedagogui, turinčiam profesorius vardą, užimti profesorius pareigas mokslo institucijoje, jei jis atitinka nustatytus kvalifikacinius reikalavimus be jokių habilitacinių procedūrų, ir atvirksčiai. Antruoju atveju reikėtų patenkinti pedagoginio darbo stažo reikalavi-

li užimti profesorius pareigas ir gauti tą patį atlyginimą. Natūralu, jog tai kelia tam tikrą nepasitenkinimą. Galbūt tai yra viena iš priežasčių, dėl kurių siūloma gražinti antrąjį mokslo laipsnį.

Kai kurie mūsų autoritetai teigia, kad reikia stipresnių mokslo daktarų, ir dauguma problemų išspręst savaimė, o mūsų mokslas pasieks neregėtų aukštumų. Tačiau kokiū būdu pakelti mokslo daktarų lygį – ilginti doktorantūros laiką, reikalauti daugiau publikacijų? Manau, jei doktorantas vietoj dviejų straipsnių paskelbs keturis ar daugiau, niekas nepasikeis. Doktorantūra, kaip trečioji studijų pakopa, iš esmės savo funkcijas atlieka. Teko dalyvauti ne viename daktaro disertacijos gynime. Todėl drąsiai galiu teigti, jog, pavyzdžiui, Mykolo Romerio universiteto doktorantai įgyja gana aukštą kvalifikaciją ir yra puikiai pasirengę pedagoginiam darbui. Ar kiekvienas iš jų taps tokiu pat puikiu mokslininku, vargu ar kas gali pasakyti. Galbūt kai kurie taps, bet tai priklausys nuo jų pačių asmeninių savybių, polinkių bei

gabumų. Ši problema kyla ir Vakarų šalyse. Ten netgi siūloma tęsti studijas ir po doktorantūros. Nors aš manau, jog tai ne tas kelias. Doktorantui tiesiausias kelias į mokslą – pereiti tam tikrą „mokyklą“, t. y. visa atsakomybė tenka profesoriumi – doktorantui vadovui. Jeigu jis yra sukūręs savo mokyklą, tai doktorantui sudarytos maksimalios sąlygos tapti mokslininku. Priešingu atveju kelias į mokslą kur kas sudėtingesnis ir ne kiekvienas jį įveiks. Be to, papildomi reikalavimai ar papildomos studijos mažai padės. Tai yra dar vienas argumentas, kad reikalavimai norintiems užimti profesorius pareigas turi būti sugriežtinti.

Neretai išsakoma nuomonė, kad mažesni reikalavimai pretenduojantiems į docento, profesorius pareigas, į mokslo sferą pritrauks daugiau jaunimo, ir taip išspręsimė protų nutekėjimo problemą. Toks problemos sprendimo būdas, diskredituojantis pačių mokslo ir studijų sistemą, daugiau negu abejotinas. Taip pat kaip ir LR Vyriausybės nutarimas padidinti pedagogų ir mokslo darbuotojų atlyginimus net 20 proc., žinoma, palengvins dėstytojų bei mokslininkų gyvenimą, tačiau iš esmės nieko nepakeis. Kur kas daugiau pagrįstas Lietuvos mokslininkų sąjungos pasiūlymas didinti mokslininkų ir dėstytojų atlyginimą. Tuo labiau dabar, kai nuolat deklaruojama, kad prioritetinė Vyriausybės darbo kryptis yra žinių visuomenės, ekonomikos kūrimas, pagrįstas žiniomis bei naujausiomis technologijomis, taip pat plėtojimas, kurio be kvalifikuotų dėstytojų ir mokslininkų paramos nepasieksi. Čia labai tiktų žvilgterėti į praeitį. Tarpukario Lietuvoje, kur tebuvo tik dešimt valstybės tarnautojų kategorijų, profesorius pareigybė priklausė aukščiausiai kategorijai. Netgi sovietiniais metais profesorius ar net docento atlyginimai mažai skyrėsi nuo ministrų atlyginimo. Ir tuo metu niekas nedeklaravo žinių visuomenės kūrimo prioriteto, bet sveikos nuovokos turėjo daugiau. Taigi Lietuvos mokslininkų sąjungos pasiūlymas yra gana motyvuotas, nors, sakyčiau, ir minimalus.

Aiškinama, kad aukštų valstybės pareigūnų dideli atlyginimai susiję su didžiule jų darbo atsakomybe. Bet tai tik formalus pretekstas, ką nuolat patvirtina pats gyvenimas. Jeigu jau aukštų pareigūnų darbas susijęs su atsakomybe, tai dėl savo klaidų padarytą žalą valstybei jie turėtų atlyginti iš savo turto – nes tam jiems ir mokami dideli atlyginimai. Tačiau ar kas nors girdejo apie realią atsakomybę. Savo

laiku buvęs STT vadovas V. Juno- kas grasino (matyt, buvo už ką) viena Valstybės turto fondo direktorių patraukti atsakomybėn už neskaidrius privatizavimo sandorius, atnešusius valstybei didelius nuostolius. Tačiau, kai direktorius tyliai pasitraukė iš pareigų, šie kaltinimai taip ir baigėsi. Tokios pat pabaigos reikėtų laukti ir dabartinėje padėtyje, susijusioje su *Alitos* privatizavimu. Korupciniai ryšiai akivaizdūs, žalos valstybei dydis žinomas, kaltininkai – taip pat, tačiau galime būti tikri, jog kaltininkams ir plaukas nuo galvos nenukris, o nuostolius padengsime mes visi – mokesčių mokėtojai. Taigi realiai aukštų valstybės pareigūnų dideli atlyginimai niekuo nepagrįsti. Manau, kad būtina įstatymu susieti dėstytojų bei mokslininkų pareigys su Lietuvos mokslininkų sąjungos pareikštime nurodytomis valstybės tarnautojų pareigybėmis (arba net su aukštesnėmis). Tai būtų racionalus sprendimas, leidžiantis bent jau pakenčiamai išspręsti dėstytojų bei mokslininkų atlyginimų problemą ir padaryti šias profesijas patrauklesnes jaunimui.

Ar reikalingas koks nors garbės vardas, pavyzdžiui, garbės profesorius, kuris nebūtų susijęs su jokiais finansiniais įsipareigojimais valstybei, ypač aukštus rezultatus pasiekusiems mokslininkams ar pedagogams? Iš principo toks vardas galėtų būti suteiktas, tačiau kyla klausimas, kam tada reikalinga Lietuvos mokslų akademija. Aišku, ši institucija yra dar vienas sovietinis relikvas, reikalaujantis pertvarkymo. Tačiau tai atskira problema. Jeigu Lietuvos mokslų akademija taptų civilizuota institucija, jungianti savo gretose elitinius šalies mokslininkus be jokių finansinių įsipareigojimų, kaip yra visose civilizuoose šiuolaikinės demokratijos šalyse, tai ji galėtų priimti į savo gretas visus, to vertus šalies mokslininkus ir pedagogus. Tada jokios dirbtinai kuriamos institucijos nereikėtų.

Manau, kad siūloma mokslo ir pedagoginių pareigūnų bei vardų sistema gali būti tinkamu kompromisu visoms oponuojančioms šalims, jei kiekviena iš jų neturi jokių neskaidrių tikslų ir yra suinteresuota tik skatinti mokslo plėtrą šalyje. Prieš pereinant prie siūlomoms sistemos habilituotiems daktarams turėtų būti suteikti docentų ar profesorius pedagoginiai vardai, jei jie atitinka esamus kvalifikacinius reikalavimus šiems vardams gauti. Perėjimas prie siūlomos sistemos būtų racionalus žingsnis, nenubraukiant to, kas jau yra pasiekta anksčiau esančiose reformose etapuose.

Atkelta iš 7 p.

1933 m. sausio mėn. Stalino nurodymu iš valstiečių paėmus visas maisto atsargas sudarytos neįmanomos sąlygos fiziškai išlikti. Paskui kas dvi savaites pradėta reikalauti, kad kolūkiečiai dalyvautų pavasario sėjos kampanijoje. Šiuo bado teroru siekta Ukrainoje sunaikinti galimą valstiečių sukilėlių potencialą. Antras siekis – priversti dirbti valstybiniame kolūkių sektoriuje.

Istorikas S. Kulčickis teigia, kad komunistai, sudarantys Ukrainos Aukščiausiosios Rados daugumą, ne tik nepripažįsta Bado mirčių genocidu, bet ir apskritai neigia Bado buvimą, Rusijoje taip pat dažnai neigiama tiesa apie Badą. Tikroji tiesa apgaubta melagingos

propagandos. Į ištūstėjusias nuo Bado mirčių Ukrainos vietas buvo atvežti gyventojai iš Vidurio Rusijos regionų. Tad, laikui bėgant, buvo primiršta tų vietovių istorija.

Šiame Ukrainos Bado mirčių aukų atminimą pagerbė lapkričio 25 d. – buvo paskelbta tylos minutė ir akcija *Uždek žvakutę*. Jos buvo uždegtos prie šventųjų paveikslų, namų languose, prie paminklų, kaimų ir miestų aikštėse. Taip pat padėta gėlių bei vainikų prie paminklų ir paminklinių ženklų, liudijančių mirties Badu bei politinių represijų aukų palaidojimo vietas. Organizuoti šviečiamieji-kultūriniai ir moksliniai renginiai, viename televizijos kanalų įvyko filmo *Didysis Badas* prem-

Pripažinta genocidu

jera. Jame nuskambėjo ir tokia frazė: „Šalyje, skęstančioje piene ir meduje, mirė žmogus. Mirė iš bado...“ Ir dar: „Ar yra prasmė reikalauti iš priešų gailėtis, iš draugų – užjauti, o iš viso pasaulio – teisingumo? Priešai nepradės atgailauti ir niekada nepripažins savo klaidų. Draugai – todėl jie ir draugai, kad supranta, jų nereikia agituoti. O ieškoti pasaulio teisingumo... Tada, 1930 metų pradžioje tas civilizotas pasaulis pirko Ukrainos duoną. Pigią duoną, kurios kaina – milijonai žmonių mirčių.“

Jau ne pirmi metai Ukrainos ambasada Lietuvos Respublikoje

1932–1933 m. Bado mirties aukoms Ukrainoje atminti prie Tremtinių ir politinių kalinių paminklo šalia Genocido aukų muziejaus organizuoja akciją *Uždek žvakutę*. Ukrainos ambasadorius Lietuvos Respublikoje Borisas Klimčiukas (Borys Klimchuk) primena, kad labai svarbu garsinti Bado mirties aukų atminimą. Praėjusiais metais apie Bado mirtį išsamų pranešimą skaitė Vilniaus ukrainiečių draugijos pirmininkė Natalija Šertytėnė. Šią ukrainiečių iniciatyvą palaikė Lietuvos Respublikos Seimas, 2005 m. lapkričio 24 d. 1932–1933 m. mirtį iš Bado Ukrainoje, pripažinęs genocidu. Šiame tokią akciją Ukrainos ambasada suren-

gė lapkričio 24 d., o 26 d. Švč. Trejybės bažnyčioje už genocido aukas buvo aukojamos šv. Mišios.

Kelerius metus organizuoti panašūs renginiai ne tik Ukrainoje, Lietuvoje, bet ir valstybėse, kur gyvena ukrainiečių, tapo itin svarbiu akstinu šiemet lapkričio 28 d. Ukrainos Aukščiausiosios Rados priimti įstatymą dėl 1932–1933 m. mirties iš Bado Ukrainoje įvardijimo kaip tautos genocido. Nuo šiol viešas Bado mirties neigimas yra neteisėtas.

*Dr. Aldona Vasiliauskienė
Šiaulių universitetas ir Lvovo nacionalinis Ivano Franko universitetas*

Straipsnis parengtas naudojantis Ukrainos ambasadoje sukauptą medžiaga.

Baltistikos pasaulis šiemet mini 150-ąsias žymaus mokslininko Eduardo Volterio gimimo metines*. Ta proga rugsėjo pabaigoje Sankt Peterburgo valstybiniame universitete, kur E. Volteris ilgą laiką dirbo Lygiamosios kalbotyros katedros privatdocentu, vyko tarptautinė mokslinė konferencija *Eduardas Volteris ir baltistika kaip kompleksinis mokslas*. Konferencijos pavadinimas atspindi išties platų mokslininko interesų ratą: daugiau kaip 400 jo darbų skirta baltų kalbotyros, folkloro, etnologijos, tekstologijos ir archeologijos klausimams. Ši asmenybė sieja tris valstybes – Latviją, kurioje E. Volteris gimė, aktyviai bendradarbiavo su šios šalies mokslininkais ir kultūros veikėjais, Rusiją, kurioje praleido daug akademinės bei kultūrinės veiklos metų, ir Lietuvą – jos tyrinėjimams skirta didžiausia dalis mokslininko darbų.

Mokslinę konferenciją E. Volterio jubiliejui rengė Sankt Peterburgo valstybinio universiteto Baltistikos centro vadovas doc. Aleksejus Andronovas, Latvijos universiteto Baltų kalbų katedros asocijuotoji profesorė Lidija Leikuma bei Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vadovė doc. Danguolė Mikulėnienė. Atidaryme žymus šio Universiteto indoeuropeistas, latvių kilmės profesorius Leonardas Hercenbergas (Leonard Gercenberg) ypač džiaugėsi Sankt Peterburge atgaivinta baltistikos tradicija. Sveikini mo žodį tardamas Lietuvos generalinis konsulas Sankt Peterburge Eitvydas Bajarūnas prisipažino, kad mokslinė konferencija, kurioje dalyvauja daugiau kaip 20 visų trijų šalių mokslininkų – kalbininkų, etnologų, istorikų, archeologų – jam puiki proga susipažinti su baltistikai svarbia asmenybe ir jos darbais.

Konferencijoje bene daugiausia pranešėjų pristatė E. Volterio kalbinį palikimą ir jo vietą dabartinėje baltistikoje. Dr. doc. Danguolė Mikulėnienė išskyrė tris didžiausius E. Volterio nuopelnus lietuvių dialektologijai. Pirmiausia Volteris – lietuvių tarmių rinkimo iniciatorius ir rinkėjas, antra – lietuvių tarmių klausimyno sudarytojas; deja, mūsų dialektologai šiuo klausimynu nebesinaudojo. Galiausiai Volteris – *Lietuviškosios chrestomatijos* (Литовская хрестоматия, Sankt Peterburgas, 1901–1904 m.), kurioje yra ir senosios raštijos paminklų, ir tarminių tekstų – autorius. E. Volteris nepaprastai daug nuveikė per labai trumpą laiką: jo aplankyta 128 punktai, kuriuose užrašyta tarminių tekstų, ir tai, A. Sabaliausko duomenimis, per 15 mėnesių! Lietuvių tarmės užrašytos lotyniškais rašmenimis, ir, nors dar nebuvo specialių transkripcijos ženklų, kalbininko sugebėta labai tiksliai sužymėti tarminių žodžių fonetines ypatybes, iš užrašytų tekstų matyti, kad jis gerai mokėjęs kalbą, jautęs leksiką.

Lietuvių dialektologijos klausimais, kuriuos prieš šimtmetį sprendė ir E. Volteris, pranešimus skaitė Lietuvių kalbos instituto mokslininkai: dr. Rima Bacevičiūtė, dr. Kazimieras Garšva, Daiva Kardelytė-Grinevičienė ir dr. Asta Leskauskaitė; Veronika Adamonytė pažvelgė į baltų onomastikos problemų sprendimus E. Volterio darbuose, dr. Vilija Sakalauskiene aptarė E. Volterio darbų reikšmę ir vietą *Lietuvių kalbos žodyne*. Latvijos universiteto profesorė Lidija Leikuma skaitė pranešimą *Eduardas Volteris ir latgalių tekstai*, Brigita Bušmanė (Brigita Bušmane) kalbėjo apie valgių pavadinimus latvių tautosakoje, prof. Oja-

ras Bušas (Ojārs Bušs) iš Latvijos universiteto Latvių kalbos instituto savo pranešime susiejo Augusto Bylenšteino (August Bielenstein) tyrinėjimus, finougristiką ir „šiek tiek“ E. Volterį, Ana Stafecka (Anna Stafecka) iš Latvių kalbos instituto suteikė galimybę pažvelgti į E. Volterio ir Rainio susirašinėjimą, doc. Sarma Kliavinia (Sarma Kļaviņa) iš Latvijos universiteto Filologijos fakulteto kalbėjo apie E. Volterio paramą latvių kalbininkams XX a. 1-ajame ketvirtyje, o Sankt Peterburgo valstybinio universiteto Baltistikos skyriaus vadovas doc. Aleksejus Andronovas pasako-

ziejaus darbuotojas Vitalijus Galiopa pristatė E. Volterio 1918 m. rankraštį, kuriame patikslinama vakarinė latvių etnografinė riba.

E. Volterio veiklos archeologijos srityje reikšmę to meto ir dabarties mokslui išryškino Gintautas Zabiela (Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas), Aleksejus Kibinis (Sankt Peterburgo valstybinio universiteto Istorijos fakultetas) svarstė E. Volterio ir vėlesnių tyrinėtojų hipotezes dėl Zietelos gyventojų kilmės, Romanas Šrouchovas (RMA Sambijos-Notangos archeologinė ekspedicija)

pasakoja, kad šiame medyje Joninių naktį raganos rengiančios puotės. Svarbūs E. Volteriu buvo ir atvirukai – daugybę jų parveždavo iš ekspedicijų, vėliau muziejuje dalis jų buvo perfotografuota. Lituaništinėje kolekcijoje ypač daug nuotraukų su kryžiais; pasak O. Kondratjevos, išties nepaprastai atrodo kryžių „miško“ fone stovintis jaunimo choras arba mergaitės baltomis Pirmosios Komunijos suknytėmis. Daugybė medinių, geležinių kryžių, kopytėlių kaimų pakelėse, sodybų pakraščiuose ar šalia klėties, – nuotraukose atsispindi viskas, kas buvo aplin-

kitą tautą. Tai atspindi ir pristatyta medžiaga. E. Volteris buvo pionierius ne tik dėl to, kad naudojo fonografą – jis savo darbams pradėjo naudoti korespondenciją, taip, kaip yra dirbama ir mūsų laikais. Jam padėdavo kunigai, vietinė inteligentija, studentai, kurie, kaip sakytume šandien, jo ekspedicijose atlikdavo praktikas.

Papasakojusi ir apie didelę įvairių lietuviškų kasdieninių, darbinių, šventinių rūbų kolekciją ir išties unikalius tautinių drabužių komplektus – ypač vertingą šaltinį, kuris laukia tolesnio tyrinėjimo ir publikavimo, O. Kondratjeva pakvietė visus konferencijos dalyvius apsilankyti Rusijos etnografiniame muziejuje, kuriame šiuo metu lietuviški eksponatai kartu su latvių, estų, ir suomių buities daiktai, drabužiais, muzikos instrumentais ir kt. yra dalis Šiaurės Vakarų krašto parodos.

Taigi trečiąją dieną ir skyrėme parodai, kurios ekspozicijose – *Žemės žmonės, Jūros žmonės, Miško žmonės* ir t. t. – žemdirbių, pajūrio, miško, taigos gyventojų tradiciniai drabužiai, avalynė, buitės rakandai ir kiti daiktai, nuotraukos. Muziejuje pasitiko ir apie parodą, turimus eksponatus, jų kaupimo būdus, šaltinius, bendradarbius pasakojo Šiaurės vakarų ir Pavolgio tautų etnografijos skyriaus vedėja Olga Fišman. Buvo įdomu matyti eksponuojamą lietuviškų tradicinių Užgavėnių sceną, taip pat kaip per Kalėdas papuoštą katalikišką altorių. Pastarosios ekspozicijos beveik visi daiktai suvežti iš Lietuvos, tik prakartėlė ir jos medinės skulptūrėlės – svarbiausias bažnytinis Kalėdų akcentas – rusų menininkės rankų darbas, taip pat darniai išiliejantis į visumą. Visais muziejaus gyvavimo laikais eksponatų būdavo ne tik gaunama iš šalių, kurių kultūra pristatoma, bet ir dirbama rusų menininkų – kad ir tam tikrų daiktų tikslų kopijų ar originalių, bet labai panašių į autentiškus, dirbinių. Konferencijos dalyviams buvo leista pasiklausyti ir garso įrašo, paprastai grojamo parodos lankytojams – jame skamba visų minėtų šalių įrašai – nuo *Kalevalos* iki lietuviškų sutartinių ir tradicinės šokių muzikos.

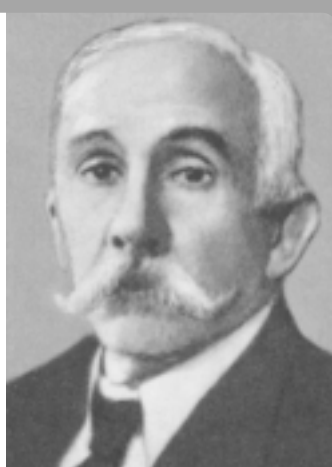
Apsilankymu Rusijos etnografijos muziejuje ir užbaigtas visų trijų šalių mokslui bei kultūrai svarbus, dalyviams – šiltas ir turingas, Eduardo Volterio 150-ųjų metinių minėjimo renginys. Konferencijoje skaitytų pranešimų pagrindu parengtus straipsnius ketinama spausdinti atskiru leidiniu – taip bus įamžinti šių dienų mokslininkų sudėlioti akcentai plačioje žymiojo baltisto veikloje. Vis dėlto konferencijos dalyviai pripažino, kad Eduardas Volteris buvo primirštas: apie jį iki šiol nėra parašyta nė vienos monografijos, tebėra neatsakyta į daugybę klausimų. Net konferencijos ir apsilankymo Rusijos etnografijos muziejuje metu pastebėti, atrasti dalykai dar laukia tyrinėjimo, ir šioje srityje Latvijos, Lietuvos ir Rusijos mokslininkų bendradarbiavimas būtų ypač prasmingas.

Vilma Balsytė

P. S. Už vertingas pastabas ir nuosirdų talkinimą rengiant straipsnį autorė dėkoja doc. Aleksejui Andronovui ir Jekaterinai Fedorinai.

* Apie šią asmenybę skaitykite Zeniaus Šilerio straipsnį *Ar daug apie jį žinome: Eduardas Volteris*, spausdintą *Mokslo Lietuvoje* 2006 m. balandžio 6–26 d. Nr. 7(341).

Baltistika, suvokta kaip visuma

Zieteliškis išeiginiame vežime – brikelėje su pintiniu indėklu (apalukašku), Gardino gub. Slanimo apg. Zasečiai, 1911 m. vasarą

jo, ką pavyko išsiaiškinti nagrinėjant dviejų lingvistinėje literatūroje minimų M. Daukšos *Katekizmo* egzempliorių istoriją.

Konferencijoje etnologijos ir folkloristikos tyrinėtojai dėmesį sutelkė į latvistiką. Dr. Lilijos Vanagos (Latvijos universiteto Latvijos istorijos institutas) pranešimas – *E. Volteris ir latvių etnologija*, Una Smilgainė (Una Smilgaine, Latvijos universiteto literatūros, folkloro ir meno institutas, Latvių folkloro archyvas) pristatė vieno E. Volterio minėto latvių etnografinio momento – šerių išpėrimo naujagimiams – senąją, tradicinę formą ir interpretavimą bei jos aktualizavimą mūsų dienomis; Mara Vyksna (Māra Viksna) aptarė Eduardo Volterio indėlį į *Latvių Dainas* ir latvių liaudies dainų akademinį leidimą, Gatis Uozuolinis (Gatis Ozoliņš) iš Daugpilio universiteto skaitė pranešimą *Vestuvių aprašymas Eduardo Volterio „Vitebsko gubernijos latvių etnografijos medžiagoje“*, o Ieva Vytuoła (Ieva Vitola, Latvijos kultūros akademija) palygino tautosakos rinkimą Latvijoje E. Volterio laikais ir mūsų dienomis. Rusijos etnografijos mu-

grįžo prie E. Volterio archeologinių darbų ir kuršių problematikos.

Įvairių mokslo sričių atstovai, skaitydami pranešimus konferencijoje, pažymėjo, kad būtent E. Volteris padėjo ne vienos srities pagrindus, pirmasis pradėjo vienokią ar kitokią mokslinę veiklą, pastebėjo ir aprašė svarbius kultūros, etnografijos dalykus.

Su E. Volterio asmenybe konferencijos dalyviai galėjo susipažinti ne tik iš skaitomų pranešimų, bet ir paties mokslininko ekspedicijose darytų nuotraukų, kurių išpūdinga paroda buvo surengta auditorijoje. Nuotraukose iš Rusijos etnografijos muziejaus fondų išvydome, į ką ekspedicijų metu krypdavo E. Volterio žvilgsnis, ką jam atrodė verta ir būtina įamžinti. Kaip pristatydamas parodą pasakojo šio muziejaus lituanistikos fondo kuratorė Olga Kondratjeva, Volteris buvo ne tik fotografas iš pašaukimo, bet ir folkloristas – apie tai byloja jo fiksuoti buitės ir švenčių momentai. Iškalbinga kad ir tokia detalė: nuotraukoje matoma milžiniška guoba, ir kitoje nuotraukos pusėje E. Volterio pastaba – esą

koje. E. Volterio objektyvą traukė ūkiniai pastatai, tvoros su perlipomis, žinoma, taip pat ir šioje aplinkoje gyvenantys žmonės.

Eduardas Volteris buvo vienas svarbiausių Rusijos etnografinio muziejaus baltistikos eksponatų rinkėjų, dirbusių pirmuoju muziejaus gyvavimo etapu. Šiuo laikotarpiu svarbiausia muziejaus užduotis buvo greitai sukaupti eksponatų, surinkti kolekcijas. Būdamas Sankt Peterburgo valstybinio universiteto privatdocentu, 1910–1913 m. E. Volteris Kuršo gubernijoje studijavo žemaičių buitį. Iš jo ekspedicijų surinktosios kolekcijos – muziejaus lietuviškos medžiagos aukso fondas. Daiktiniai šaltiniai papildomi nuotraukų kolekcijomis: Volteris nuotraukomis dubliavo net kai kuriuos daiktinius eksponatus, ir dabar tai labai praverčia, nes muziejaus eksponatai (ypač per karą) galėjo būti prarasti ar apgadinti.

Lituanistikos fondo kuratorė prisipažįsta, kad dirbdama su E. Volterio nuotraukomis, daiktai, tiesiog matanti prieš save šį žmogų – aistringai susidomėjusį, mylintį ir vieną, ir

ISSIVERŽUS POVANDENINIAM VULKANUI RAMIAJAME VANDENYNE, ATSIKADO SALA

Dirbtinis žemės palydovas užfiksavo naują salą Ramiojo vandenyno Tongos salyne. Tačiau naujai užgimusi sala geriausiai atveju gyvuos dar apie mėnesį, kol vėl pradingęs vandenyno bangose. Ji kasdien mažėja.

Buriuotojai, rugpjūčio mėn. plaukę jachta pro šalį, pranešė, kad netoli povandeninio Home rifo vulkano vandens paviršiuje plūduriavo pemzos gabalai. Vėliau pasirodė visiškai nauja 1,5 km ilgio sala, su keturiom iškilusiom viršūnėmis ir krateriu centre. Palydovo siunčiami kadrai padėjo stebėti visą naujos žemės formavimosi ir grimzdimo atgal į vandenyną eigą. NASA Terra

Naujos vulkaninės salos rodo didelį seisminį aktyvumą Ramiojo vandenyno gelmėse

palydovo nuotraukos, atsiųstos lapkričio 12–14 d., perša išvadą, jog nuo spalio pradžios sala sumažėjo trečdaliu. Salos paviršiuje buvę nedideli vulkaniniai ežerėliai taip pat dingę.

Home rifo vulkanai paskutinį kartą buvo išsiveržę 1984 metais. Išsiveržimo metu buvo susiformavusi panašaus dydžio sala, kuri vėliau išnyko bangose. Laisvojo universiteto Briuselyje mokslininkas Alainas Bernardas, mano, jog naujoji sala dings per mėnesį.

Nature

ATNAUJINTAS „RED STORM“ SUPERKOMPIUTERIS

Superkompiuteris, pagamintas Cray Inc. ir naudojamas JAV Sandia nacionalinėje laboratorijoje, tapo antruoju pasaulyje pagal galingumą ir pirmuoju pagal išplėtimo galimybes.

Kompiuteris, pavadintas Red Storm, po atnaujinimo, kainavusio 15 mln. JAV dolerių, pasiekė 124,4 teraflopų greitį vietoj buvusių 41,5. Palyginkite: prieš šešerius metus 1 teraflopo greitis buvo laikomas dideliu laimėjimu.

Cray XT3 serijos superkompiuteriai vyrauja galingų kompiuterių, naudojamų moksliniams skaičiavimams, rinkoje. Red Storm reikia ir nemažai elektros galingumo – 2,2 megavatų, tačiau tai dvigubai mažiau, negu naudoja kiti superkompiuteriai. Jis turi net 26 tūkst. procesorių ir užima maždaug 350 m² dydžio patalpas.

Jo galingumui padidinti buvo panaudoti AMD Opteron dvigubo branduolio procesoriai, o pagrindinė Red Storm skaičiavimo greičio paslaptis – „lengvasvoris“ programinės įrangos branduolys. Jis tik pateikia duomenis, išdalija juos tinkle ir sustabdo savo darbą. Visa kita programinė įranga yra

„Red Storm“ modulių spintos „Sandia“ nacionalinėje laboratorijoje

pateikiama tiesiai į tuos procesorius, kurie atlieka reikiamus skaičiavimus, todėl jie dirba tik savo „darbą“ ir nėra veltui švaistomi jų ištekliai.

Red Storm buvo sukurtas įgyvendinti JAV nacionalinio branduolinio saugumo programą –

modeliuoti antžeminius branduolinius sprogimus, atlikti ypač sudėtingus skaičiavimus ir modeliuoti įvairius procesus – nuo molekulių dinamikos iki kosminių objektų elgesio.

PhysOrg

ALPIŲ LEDYNAI GALI IŠNYKTI PER ŠĮ ŠIMTMETĮ

Iki šio amžiaus pabaigos gali ištirpti 80 proc. Alpių sniego ir ledo. Jei oro temperatūra vasarą pakils 3°C, iki 2100 m. Alpių kalnai gali likti visiškai be sniego.

Tokias išvadas pateikė Ciuricho universiteto Šveicarijoje mokslininkai. Ledynai laikomi vienu geriausių natūralių klimato kaitos rodiklių, todėl nuolat stebimi. Greitai mažėjantys ledynai, sparčiai besitraukiantys ledo liežuviai ir nuolat mažėjanti ledo masė yra akivaizdūs klimato atšilimo Alpe-

Alpių sniegynų ir ledynų grožis gali būti prarastas jau po šimto metų

se ženklai, stebimi pastaruosius 150 metų.

American Geophysical Union

Ciuricho universiteto mokslininkas Michaelis Zempas ir jo kolegės pažymi, kad 1970 m. 5,150 ledynų Alpėse dengė 2,909 km² plotą. Šie skaičiai rodo, jog nuo 1850 m. ledynų sumažėjo 35 procentais. Iš viso nuo 1850 m. iki 2003 m. ledynų sumažėjo 50 proc., o 2003 m. ledynai sumažėjo rekordiškai – 5–10 procentų.

Jei tai ir toliau tęsis, per ateinančius dešimtmečius gali išnykti dauguma Alpių ledynų.

AR GALI BŪTI SUKURTOS IR PAPRASTESNĖS GYVYBĖS FORMOS?

Mokslininkai vis labiau įsitikina, kad ląstelių evoliucija – tai ne tik judėjimas pirmyn, nuo paprastesnio į sudėtingesnį, kaip kad dėstoma Čarlzo Darvino evoliucijos teorijoje, bet ir atgal.

Vyrauja teorija, kad gyvybė prasideda nuo paprastų formų ir vystosi į vis sudėtingesnes. Tačiau vienas svarbiausių evoliucijos žingsnių – ląstelių, kurios būtų tinkamos organizmų audiniams, atsiradimas, galėjo būti kaip tik priešingos evoliucijos krypties rezultatas. Šios ląstelės yra vadinamos eukarijotinėmis; jų yra įvairiuose gyvuose organizmuose. Daugelis mokslininkų mano, kad jos atsirado iš bakterijų, bet naujausi jų genų ir baltymų tyrimai nepatvirtina šio teiginio.

Labiau panašu, kad eukarijotinės ląstelės yra tokios pat senos kaip ir bakterijos, o gal net atsirado anksčiau už jas. Biologas iš Naujosios Zelandijos Mesio universiteto Davidas Penny'is, atlikęs tyrimus kartu su kolegomis ir Lundo universiteto mokslininkais, teigia, kad tai labai stebinantis atradimas.

„Dabar nebemanome, kad evoliucija – tik judėjimas pirmyn. Tai greičiau aplinkelių ir šalikelių išskojimas, ėjimas atgal, ir tik kartais – pirmyn“, – tvirtina mokslininkas.

Genetinė medžiaga bakterijos viduje pasiskirsčiusi gana erdviai, paprastai ji laisvai plaukioja bakterijoje. Tačiau eukarijotinės ląstelės yra panašesnės į triukšmingą didmiestį, turintį baltymų gamyklas, kontrolės mechanizmus, transporto magistrales ir valdymo centrą – branduolį, kuriame yra ir ląstelės genetinė informacija.

Tačiau, jei eukarijotai neatsirado iš bakterijų, tuomet galbūt paprasti vienaląsčiai yra paprastesnės eukarijotų formos? D. Penny'is ir jo kolegės mano, kad tai yra visai įmanoma, nors ir prieštarauja evoliucijos teorijai, teigiančiai, kad organizmai tampa vis sudėtingesni.

Bakterijos galėjo būti paprastesnis eukarijotų variantas, evoliucijos eigoje atsisakęs brangių eukarijotų ląstelės „įrankių“ ir supaprastinęs savo genetinį kodą. Atsisakiusios šių „brangių“ priedų, ankstyvosios bakterijos galėjo visą savo energiją skirti greitesniam augimui, dauginimuisi ir vis naujų ekologinių nišų užkariavimui. Jas supaprastėti galėjo priversti ir pirmieji organizmai, mintantys kitais organizmais, pavyzdžiui, iliustracijoje pavaizduotas Grobuonis Fredis – jo atsiradimas galėjo turėti didelės įtakos ankstyviems organizmams ir jų evoliucijai – privertė juos tapti paprastesniais ir netinkamais Grobuoniui maitintis.

Jei iš tiesų bakterijos galėjo evoliucionuoti paprastumo kryptimi, gali būti, kad mokslininkams į jų gretą pavyks įrašyti ir bent kelis kitus panašius organizmus, kurių genetinis kodas yra supaprastėjęs, pavyzdžiui, maliarijos sukėlėjas ir mieles.

MSNBC News

ARCHEOLOGAI SURADO SVARBIAJĄ ACTEKŲ ŠVENTYKLĄ

Meksikos archeologai surado, jų manymu, labai įdomų radinį – sugriautą XV a. actekų šventyklą pačiame Meksiko miesto centre. Atkasta altoriaus dalis su derliaus dievybės skulptūra bei didelė akmeninė plokštė. Manoma, jog ji gali dengti įėjimą į požeminį kambarį. Archeologai tikina, kad didžiausi atradimai jų laukia tada, kai bus pakelta ši plokštė.

Atrasta skulptūra yra visai prie pat Templo Mayor piramidės formos šventyklos, kuri buvo pradėta statyti 1375 metais. Ją sugriovė ispanų konkistadorai, vadovaujami Hernano Koreso, 1521 metais.

Derliaus dievybės skulptūra atrastoje actekų šventykloje

MSNBC News

Kokios reikia „Mokslo Lietuvos“

Padeda užčiuopti intelektualiosios Lietuvos pulsą

Man šis laikraštis yra vienas mieliausių, teikiantis žinių, o jų ne tik aš, bet ir visa mūsų šeima labai pasiilgstame. Tai emocijos – turbūt ne vienas pasakytų. Tačiau jame randame ir labai daug informacijos, kuri reikalinga universiteto dėstytojui. Parodykite man alternatyvų laikraštį, kuriame taip atsispindėtų Lietuvos mokslo ir kultūros įvykiai, kuriame galima būtų užčiuopti intelektualiosios Lietuvos pulsą. Nemažai jame ir probleminių dalykų ir diskusijų. Būtent diskusijų, o ne rietenų. Kritika, pareikšta *Mokslo Lietuvai* iš pirmo žvilgsnio atrodo lyg ir pagrįsta. Bet man ji atrodo neprofesionali tuo požiūriu, kad žmonės, kurie dirba su dideliu pasiaukojimu, kritikuojami tų, kurie tokio darbo nėra dirbę. Pamėginkite padirbėti. Taigi tokiu atveju kritika gali būti priimta ne kaip eksperto išvada, o kaip vartotojo nuomonė. Tų tekstų autoriams šis laikraštis nepatinka, štai ir viskas. Nenorėčiau įžiūrėti čia dar ko nors, nors įžiūrėti labai nesunku. Būtų gaila, jei šis leidinys atsidurtų tos schemas, kuri būdinga mūsų daugeliui laikraščių, gniaužtuose: keletas užsakomųjų straipsnių, kas kokiame universitete apsigovė, o toliau – pionierių organizacijos sienlaikraščio korespondenci-

jos. Su kritikuojančiais gal ir galima būtų sutikti, kad ne visi mokslo ir švietimo kampeliai vienodai nušviečiami. Tai dėl to, kad rašančių ne per daug. Aštrios polemikos tikrai per mažai. Matyti, kad daugelis mokslo žmonių nelabai nori atvirai išsakyti savo požiūrį. Pastaraisiais metais visi stebime stiprėjantį biurokratijos siautėjimą, vis daugiau autoritarizmo ženklų. Neretai viešai pareikšta nuomonė, ypač dėl įvairių reformų, priimama, kaip asmeninis kokio nors suakmenėjusio biurokrato įžaidimas. Kita vertus, mūsų laikraščiuose ietys sukryžiuojamos ne dėl žmonių gerovės, o dėl vietelės arčiau lovio. Tokios „diskusijos“ visiems apkarto. Jas skaito tik jose dalyvaujantys.

Dabartinę *Mokslo Lietuvą* vertinčiau kaip leidinį, kuris labai veiksmingai užpildo tuštumą, sudariusią nušviečiant įvykius mokslo ir švietimo srityje, analizuojant jų vertę mūsų kultūrai, pateikiant labai reikalingų žinių iš mokslo ir menų istorijos. Kita dalis straipsnių, kartais su labai kontraversiškomis nuomonėmis, skirta mokslo ir švietimo perspektyvoms Lietuvoje, nagrinėjamos nuosmukio šiose srityse priežastys, ieškoma išeities. Esu įsitikinęs, kad lėšos, skirtos šiam leidiniui, pasiteisina su kaupu.

Prof. Vytautas Triponis

Remti ir platinti

Mokslo Lietuva yra vienintelis visiems mokslams skirtas laikraštis Lietuvoje. Tai informatyvus ir įdomus žiniasklaidos kanalas, labai reikalingas ir mokslininkams, ir visuomenei – tiems jos nariams (mokytojams, inžinieriams, studentams, moksleiviams), kurie domisi mokslu, seka jo įvykius Lietuvoje.

Laikraštis publikuoja pokalbius su žymiais mokslininkais, aprašo konferencijas, skelbia probleminius straipsnius aktualiais mūsų šaliai ir pasauliui klausimais. Tai gera tribūna norintiems pasisakyti svarbiais klausimais.

Vyr. redaktorius Gediminas Zemlickas yra labai veiklus žmogus ir sėpmėja apsilankyti visuose svarbesniuose mokslininkų susirinkimuose, posėdžiuose, minėjimuose. Jis aprašo įvykius ir iliustruoja juos nuotraukomis. Mes, mokslininkai, turime būti dėkingi jam ir visiems, kurie dirba ir talkininkauja laikraščiu. Manome, kad *Mokslo Lietuvą* reiktų visokeriopai remti ir platinti.

Dr. Danutė Kimtienė,
doc. dr. Mudis Šalkauskas

Laikas rinkti akmenis...

Mokslininkai, nepaisant nepriekšlių ir neprestizių atlyginimų, įvairiuose tyrimuose pagal reitingus dažnai atsiduria tarp pirmaujančių profesijų. Iš kur toks respondentų naivumas? Televizijos ekrane retai išvystame švenčiantį garbingą jubiliejų akademiką, nors jis praturtino Lietuvos mokslą ir yra žinomas už Respublikos ribų. Didžiatiražiai laikraščiai ir kita spauda mokslo pasauliui – žiauriausia pamotė... Iš kur visuomenei ir mokslu besidomintiems sužinoti apie šių dienų mokslo pasaulį, atradimus ir išradimus, globalizacijos iššūkius, tautinio identiteto išsaugojimą, demografinę padėtį Lietuvoje ir pasaulyje? Mokslo medis – toks plačiašakis, įvairus ir slėpiningas, kad jį atspindėti reiktų begalės spaudinių. Gera, kad dar gyvuoja *Mokslas ir gyvenimas, Literatūra ir menas, Šiaurės Atėnai* bei kiti periodiniai leidiniai, kurie pagal savo supratimą ir galimybes atveria duris į mokslo pasaulį. Tarp jų savo nišą užima ir mokslininkų laikraštis *Mokslo Lietuva*, taip nelemtai pakliuvęs į žiaurių ir negailestingų ekspertų nagus. Šiuo atveju – panaudosiu bulvarinės spaudos terminiją – vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas sulaukė antausio. Gerb. ekspertai laikraštyje neradę nieko vertingo ir įdomaus, įvertino jį kaip patį blogiausią.

Trisdešimties metų dėstytojavimo patirtis Vilniaus universitete man įteigė supratimą, kad verti-

nant kursinį, diplominį, kolegų mokslinį straipsnį ar monografiją, pirmiausia būtina išryškinti teigiamas puses, privalumus, indėlių ir įdirbį į nagrinėjamą temą. Gerb. ekspertai pradeda „nuo antro galo“ ir pažeria daugybę kategoriškų kritinių pastabų be aiškesnės argumentacijos ir motyvacijos. Reiktų pripažinti, kad *Mokslo Lietuva* yra ne vien „grynų“ mokslininkų laikraštis, jį skaito plati mokslu besidominti publika. Žinoma, informacijos sprogimo, intensyvaus mokslinio gyvenimo spaudžiama Vilniaus mokslinė visuomenė gali jį įvairiai vertinti ar nepripažinti. Kiekvienam savo, parašyta Didžiojoje knygoje ir kiekvieno valia pasirinkti savą laikraštį ar žurnalą. Tačiau apie *Mokslo Lietuvą* teko išgirsti gerų atsiliepimų Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje ir rajonų centruose, nes tik šis laikraštis rodo pačią mokslinio gyvenimo panoramą, stengiasi fiksuoti svarbiausius mokslo įvykius ir renginius. Ekspertai, siekdami objektyvaus vertinimo, turėjo apklausti įvairią auditoriją ir remtis jos vertinimais bei nuostatomis. Nors bent kiek išsiaiškinti ir mums išsiaiškinti savo apeliacinį nuosprendį... Susidaro įspūdis, kad jems užteko savų piktuolių aplinkos vertybinių orientacijų. O gal nereikalinga mokslo populiarinimo ir mokslinio gyvenimo fiksavimo funkcija, kurią stropiai stengiasi atlikti G. Zemlickas? *Mokslo Lietuva* išsiskiria iš kitų leidinių kaip metraštis, šviesiai nuspalvinantis susitikimus su Lietuvos ir užsienio mokslininkais, mokslines konferencijas, parodas ir jubiliejus, knygų sutiktuves, mokslo institucijų veiklą ir daugybę kitų įvykių, apie kuriuos niekur plačiau nesužinosi. Viskas būtų nuplaukę į nebūtį, jei liktų neužrašyta juodu ant balto laikraščio popieriaus. Galbūt G. Zemlickas yra pernelyg baltas metraštininkas, todėl ir užkliuvo ekspertams, pamėgusiems juodas spalvas. Be *Mokslo Lietuvos* ir kitų leidinių misijos sunku įsivaizduoti, iš kur mokslininkai gali pasisemti stiprybės ir ištvermės, jeigu jie ir jų darbai lieka nežinomi ir nepažymėti. Iš kur atsirado mokslininko profesijos prestižas? *Mokslo Lietuva*, mūsų supratimu, nemažai padirbėjo. Kad nebūčiau apkaltintas tuščiažodžiavimu, keletas faktų. Mokslo pasaulyje yra žinomos prof. Domo Kauno organizuojamos konferencijos knygotyros, knygos istorijos, bibliografijos ir kitais klausimais. *Mokslo Lietuva* paskelbė konferencijų medžiagą ir interviu ciklą su konferencijų dalyviais. 2005 m. išleista Baltijos šalių, Lenkijos, Vokietijos ir Rusijos dešimties autorių *Knyga ir bibliofilijos kultūra*. Knygos sudarytojas D. Kaunas pratarė rašo, kad G. Zemlickas konferencijos medžiagai „skyrė ne tik

leidinio puslapius, bet ir pats įrašė pokalbius tris dienas trukusioje konferencijoje Vilniuje ir išvažiuojamoje sesijoje po Zemaitiją, taip pat bendravo su mokslininkais, vėliau atvykusiais į kitas knygotyros konferencijas“. Ekspertai, matyt, nesidomėjo, kiek tai, kitoms, ir būsimoms knygoms bus naudinga *Mokslo Lietuva*. Prisiminkime ką tik mus palikusius mokslininkus – Gintarą Beresnevičių ir Algirdą Končią. Jų mintys, veiklos pėdsakai liko *Mokslo Lietuvoje*. Dr. A. Končius minėjo, kad su malonumu skaitė laikraštį nuo pirmo iki paskutinio puslapio. Jo tėvo, prof. Igno Končiaus, gyvenimo ir veiklos knygoje *Mano eitasis kelias* skelbiami G. Zemlicko interviu. Reiktų jaučioti odos, kad tilptų visi jo kalbinti žymūs Lietuvos ir užsienio mokslo, kultūros, meno, visuomenės veikėjai. Jei ekspertai nemato dramblingo visuotinio įtarumo laikais, galima manyti, kad jie vykdo specialią užduotį. *Mokslo Lietuva* beldžiasi į įvairias duris, kurios atveria įdomią, sodrią kalbą parašytą informaciją apie mokslo pasaulį. O gal tai Sizio darbas ir nereikalingos pastangos? Kam tas bereikalingas triukšmas!? Trinktelkime įspūdingu akmeniu plunksnos broliui.

Prof. Vanda Zaborskaitė rašo apie visuotinę panieką žmogui, kuri graužia mūsų visuomenę. Jei tai būdinga bulvarinei spaudai ir korumpuotai valdininkijai, mokslo baruose ji sunkiau suvokiama. Matyt, ir čia reikiama lietuviška „artimo meilės“ tendencija – paduok lazda, su malonumu suras kam užtvoti.

Žinoma, laikraščio redakcijai galima pažerti begalę priekaištų, pageidavimų, pagraudenimų. Galėtų būti įvairių nuomonių, diskusijų, mokslo problemų gvildinimo tribūna, visų mokslo šakų rupo-ru ir t. t. Tačiau ir patys turėtume apie tai rašyti, nes neteko girdėti, kad redakcija tendencingai ignoruotų autorių pastangas.

Reiktų atsižvelgti į keistą laikraščio egzistencinę padėtį. Jis turi tenkintis minimaliais etatais ir dotacijomis, kiekvienas numeris nuostolingas, redakcija priversta mažinti tiražą. Užburtas ratas, savotiška kreivų veidrodžių viešpatija.

Dideli reikalavimai turėtų būti grindžiami realiu finansavimu ir radikaliomis permainomis. Jei šito nėra, lieka palinkėti redakcijai sveiko idealizmo, kantrybės ir ištvermės. Geri darbai niekada nežūva ir anksčiau ar vėliau sulaukia pripažinimo. O vyriausiajam redaktoriui reiktų padovanoti Rūpintojėlį, kad jį guostų ir primintų, kad ne jis vienas kenčia dėl mūsų bendrų mokslo reikalų. Žinoma tiesa, kad rankraščiai nedega, juo labiau patvarus spausdintas žodis.

Povilas Saudargas

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

skelbia konkursą išvardytose katedrose užimti šias pareigas:

I. HUMANITARINIŲ IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ SRITYSE

- 1) Įmonių ekonomikos ir vadybos katedra –
profesorias (0,5 etato 1 vieta);

II. FIZINIŲ, BIOMEDICINOS IR TECHNOLOGIJOS MOKSLŲ SRITYSE

- 2) Statybos technologijos ir vadybos katedra –
profesorias (0,5 etato 1 vieta);
3) Medžiagotyros ir suvirinimo katedra –
profesorias (0,5 etato 1 vieta);
4) Metalinių ir medinių konstrukcijų katedra –
docento (0,5 etato 1 vieta),
docento (0,25 etato 1 vieta);
5) Informacinių technologijų katedra –
docento (1 vieta);
6) Aviacijos technologijų katedra –
docento (1 vieta).

Smulkesnė informacija pateikta Vilniaus Gedimino technikos universiteto tinklalapyje adresu www.vgtu.lt

Dokumentai priimami nuo 2006 m. lapkričio 30 d. iki 2006 m. gruodžio 14 d. Personalo direkcijoje, Saulėtekio al. 11 (Saulėtekio rūmai, centrinis korpusas, 501 kab.). Tel. pasiteirauti (8 ~ 5) 274 5009.

Rektorius

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Kristina Sakalauskienė

Dizainerė Jolanta Mitalauskaitė

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius,
A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius